અંગુલસિત્તરી
અને
સ્વોપજ્ઞનમસ્કારસ્તવ

-: પ્રેરક :-

પ.પૂ.વૈરાગ્યદેશનાદક્ષ આચાર્યદેવ
શ્રી વિજયહેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજા

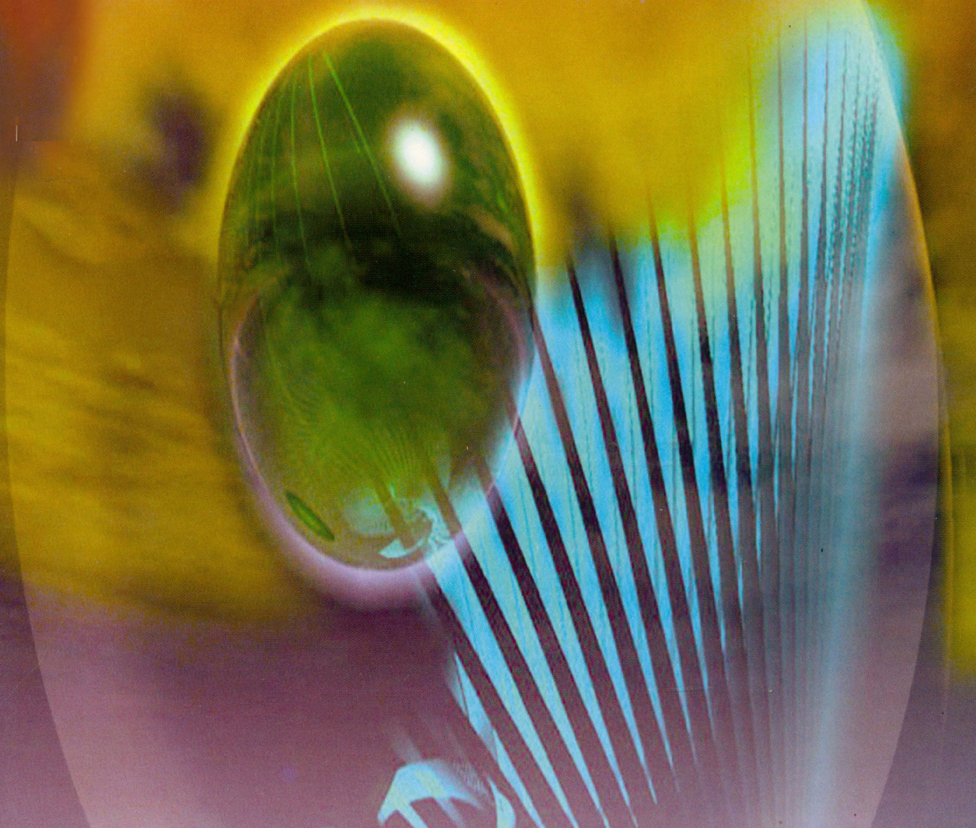

-: પ્રકાશક :-

શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ

|| नमो नमः श्री गुरुप्रेमसूरये ||

श्रीमद्मुनिचन्द्रसूरिविरचिता-

|| श्री अंगुलसत्तरी प्रकरणम् ||

तथा

जिनकीर्तीसूरिविरचित

|| स्वोपज्ञ-नमस्कारस्तववृत्ति ||

प्रेरक : पू. [illegible] आ. भ. श्रीमद्
विजय हेमचंद्रसूरीश्वरजी महाराजा

प्रकाशक : श्री जिनशासन आराधना ट्रस्ट

-: मुंबई :-
दुकान नं. ५, बद्रिकेश्वर सोसायटी,
८२, नेताजी सुभाष रोड,
मरीन ड्राईव, 'ई' रोड,
मुंबई - ४०० ००२.

-: पाटण :-
चंद्रकान्त एस. संघवी,
बी-६, अशोका कोम्पलेक्ष,
पहेला गरनाला पासे,
पाटण - ३८४ २६५. (उ.गु.)

वि. सं. २०६१

मूल्य : रू. १५/-

॥ નમો નમઃ શ્રી ગુરુપ્રેમસૂરયે ॥

દિવ્ય કૃપા

સિદ્ધાંત મહોદધિ સ્વ. આચાર્ય દેવ શ્રીમદ્
વિજય **પ્રેમસૂરીશ્વરજી** મહારાજા

દિવ્યાશીષ

વર્ધમાન તપોનિધિ ગચ્છાધિપતિ સ્વ. આચાર્ય દેવ
શ્રીમદ્ વિજય **ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી** મહારાજા

પુણ્યપ્રભાવ

પરમ પૂજ્ય સમતાસાગર
સ્વ. પંન્યાસજીશ્રી **પદ્મવિજયજી** ગણિવર્યશ્રી

શુભાશીષ

સિદ્ધાંતદિવાકર ગચ્છાધિપતિ આચાર્ય દેવ શ્રીમદ્
વિજય **જયઘોષસૂરીશ્વરજી** મહારાજ

પ્રેરણા-માર્ગદર્શન

પ. પૂ. વૈરાગ્યદેશનાદક્ષ આચાર્ય દેવ શ્રીમદ્
વિજય **હેમચંદ્રસૂરિ** મહારાજા

પ્રકાશકીય

પ્રસ્તુત **અંગુલસત્તરી** તથા **સ્વોપજ્ઞનમસ્કારસ્તવવૃત્તિ** ગ્રંથરત્નોના પુનઃસંપાદનયુક્ત પ્રકાશન અવસરે આનંદની ઉર્મિ અનુભવીએ છીએ. અંગુલસત્તરી આજથી ૯૦ વર્ષ પૂર્વે શ્રી મહાવીર જૈન સભા-ખંભાત તરફથી પ્રકાશીત થયેલ તથા સ્વોપજ્ઞનમસ્કારસ્તવવૃત્તિ પણ પૂર્વે આગમોદય સમિતિ તરફથી પ્રકાશિત થયેલ. પ્રતાકાર બંને ગ્રંથો આજે શુદ્ધ સંપાદન થઇ પુસ્તિકા રૂપે પ્રગટ થઇ રહ્યા છે. આ પ્રસંગે પૂર્વપ્રકાશક તથા સંપાદકનો હાર્દિક આભાર માનીએ છીએ.

પ. પૂ. વૈરાગ્યદેશનાદક્ષ શ્રીમદ્ વિજય હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજાની અમીદ્રષ્ટિ અને શ્રુતસરિતવાણી દ્વારા સતત સિંચાતું આ શ્રુતરક્ષાનું અભિયાન નવ નવા આદર્શો સર કરી રહ્યું છે. આજ સુધીમાં ૩૦૦ થી પણ અધિક જીર્ણ-શીર્ણ પુસ્તક-પ્રતોના પુનર્મુદ્રણ કરી ભારતભરના સંઘોને ભેટ મોકલી સંઘની સુંદર સેવાનો અમને લાભ મળ્યો છે. આ કાર્ય હજી પણ ચાલુ જ છે. જે માટે મા સરસ્વતી દેવીની સહાયની પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

લી.

શ્રી જિન શાસન આરાધના ટ્રસ્ટ વતી ટ્રસ્ટીઓ

ચંદ્રકુમારભાઈ બાબુલાલ જરીવાલા

લલિત કુમાર રતનચંદ કોઠારી

પુંડરીકભાઈ અંબાલાલ શાહ

દ્રવ્ય સહાયક

પ્રસ્તુત પુસ્તકના પ્રકાશનનો લાભ

પ. પૂ. આ. શ્રી મહાબલસૂરીશ્વરજી મ. સા.

ની પ્રેરણાથી

શ્રી શાંતિનગર જૈન સંઘ,

અમદાવાદ

તરફથી લેવામાં આવેલ છે.

જેની ટ્રસ્ટ ખૂબ ખૂબ અનુમોદના કરે છે.

લી.

શ્રી જિન શાસન આરાધના ટ્રસ્ટ વતી ટ્રસ્ટીઓ

ચંદ્રકુમારભાઈ બાબુલાલ જરીવાલા

લલિત કુમાર રતનચંદ કોઠારી

પુંડરીકભાઈ અંબાલાલ શાહ

અહો ગુરુદેવ ! (સૂરિપ્રેમાષ્ટક)

- આચાર્ય શ્રી જગચ્ચંદ્રસૂરિકૃત ગુરુગુણ અમૃતવેલીમાંથી સાભાર

✧ બ્રહ્મચર્યનું તેજ વિરાજે જે મૂલ સર્વગુણોનું હો ગુરુવર,
મન-વચન-કાયા વિશુદ્ધ જ એ તો, ચિત્ત હરે ભવિજનનું હો૦ ...... ૧

✧ ગુણગાતા મે કેઇ જન દીઠા, અહો ! મહાબ્રહ્મચારી હો૦,
આ કાળે દીઠો નહીં એહવો, વિશુદ્ધ વ્રતનો ધારી હો૦ .... ૨

✧ સ્ત્રી-સાધ્વી સન્મુખ નવિ જોયું, વૃદ્ધપણે પણ તેં તો હો૦,
વાત કરે જબ હેતુ નિપજે, દ્રષ્ટિ ભૂમિએ દેતો હો૦ .... ૩

✧ શિષ્યવૃંદને એહી જ શિખવીચું, દઢ એ વિષયે રહેજો હો મુનિવર,
તેહતણા પાલનને કારણ દુઃખ-મરણ નવિ ગણજો હો૦ .... ૪

✧ સંયમ મહેલ આધાર જ એ તો, દષ્ટિદોષે સવિ મીંડુ હો૦
કર્મકંટકને આતમઘરમાં પેસવા મોટુ છીંડુ હો૦ .... ૫

✧ બ્રહ્મમાં ઢીલા પદવીધર પણ, જાય નરક મોઝાર હો૦,
શુદ્ધ આલોચણ કરે નહીં તેહથી, દુઃખ સહે તિહાં ભારે હો૦ .... ૬

✧ વિજાતીયનો સંગ ન કરજો, સાપ તણી પરે ડરજો હો૦
કામ કુટિલનો નાશ કરીને, અવિચળ સુખડા વરજો હો૦ .... ૭

✧ પ્રેમસૂરીશ્વર ગુણના આકર, ગુણ દેઇ અમ દુઃખ મીટાવો હો ગુરુવર૦,
ધીર પુરૂષ તે સહન કર્યું જે, તેહ તણી રીતિ બતાવો હો૦ .... ૮

ગુરુ ભુવનભાનુ – વંદના

– પંન્યાસ શ્રી કલ્યાણબોધિ ગણિવર્ય કૃત ગુરૂ ગુણ બત્રીસી માંથી સાભાર

૧ બુદ્ધિબળે બૃહસ્પતિના પુત્રની પરે ઓપતા,
સ્યાદ્વાદગર્ભિત શાસ્ત્રના મર્મો સુપેરે ખોલતા,
સિદ્ધાન્તરક્ષા કાજ પ્યાલા પી લીધા અપમાનના,
ગુરૂ ભુવનભાનુ ચરણકજમાં ભાવથી કરૂ વંદના.

૨ કાયા ભલે હો કૃશ છતાં પણ તેજની સીમા નહી,
વિકૃષ્ટ તપ આરાધતા પણ ત્યાગની કમીના નહીં,
આહાર કરતા'તા છતાં સ્વામી અનાસક્તિતણા,
ગુરૂ ભુવનભાનુ ચરણકજમાં ભાવથી કરૂ વંદના.

૩ વસે શ્વાસને ઉચ્છ્વાસમાં જિન આણ પાલન દક્ષતા,
વચને વચનમાં રસ ઝરે જિન આણની પ્રતિબદ્ધતા,
જિન આણ શ્રી જિન આણ શ્રી જિન આણ એક જ ઝંખના,
ગુરૂ ભુવનભાનુ ચરણકજમાં ભાવથી કરૂ વંદના.

૪ શાસ્ત્રો તણી વાતો ન કરતા મુગ્ધજન વંચન કજે,
ખેંચે ન સ્વં પ્રતિ સત્યને કરે સત્યનો સ્વીકાર જે,
તન મન થકી જે ઉજળા પાલક મહા સમુદાયના,
ગુરૂ ભુવનભાનુ ચરણકજમાં ભાવથી કરૂ વંદના.

૫ જ્ઞાની છતાં અભિમાનની રેખા નહીં તન મન મહીં,
વિકૃષ્ટતપ તપતાં છતાં સમતા ભરી તન મન મહીં,
સમુદાય છે સુવિશાળ પણ સ્વામિત્વની નહીં ખેવના,
ગુરૂ ભુવનભાનુ ચરણકજમાં ભાવથી કરૂ વંદના.

૬ યોદ્ધા બની ખૂંખાર આંતર જંગ ખેલે ખંતથી,
જીતો મળે કે ના મળે પણ ઝુઝતા મનરંગથી,
કર્મો તણી સેના થતી ભયભીત લે તુજ નામ ના,
ગુરૂ ભુવનભાનુ ચરણકજમાં ભાવથી કરૂ વંદના.

૭ અમીઓ તણી ઊર્મિ વહે તે ઝંખતો સાગર સદા,
જે સૌમ્યતા મુખ પર તરે તે ઝંખતો ચાંદો સદા,
ગુરૂ સમ સહનશક્તિ મળો છે પૃથ્વીની એક ઝંખના,
ગુરૂ ભુવનભાનુ ચરણકજમાં ભાવથી કરૂ વંદના.

૮ સાગર છલકતા આંસુડા વહેતા તમારી યાદમાં,
પળ પળ યુગો સમ જાય ગુરૂવર ખેદને વિષાદમાં,
જન્મોજનમ તુજ સાથ હો **કલ્યાણબોધિ** કામના,
ગુરૂ ભુવનભાનુ ચરણકજમાં ભાવથી કરૂ વંદના.

શ્રુતસમુદ્ધારક

૧. ભાણબાઈ નાનજી ગડા, મુંબઈ. (પ.પૂ. ગચ્છાધિપતિ આચાર્ય દેવ શ્રીમદ્વિજય ભુવનભાનુસૂરિ મ.સા.ના ઉપદેશથી)

૨. શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી, અમદાવાદ.

૩. શ્રી શાંતિનગર શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ, અમદાવાદ. (પ.પૂ. તપસમ્રાટ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય હિમાંશુસૂરિ મ.સા.ની પ્રેરણાથી)

૪. શ્રી શ્રીપાળનગર જૈન ઉપાશ્રય ટ્રસ્ટ, વાલકેશ્વર, મુંબઈ. (પ.પૂ. ગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય રામચંદ્રસૂરિ મ.સા.ની દિવ્યકૃપા તથા પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય મિત્રાનંદ સૂ. મ.સા. ની પ્રેરણાથી)

૫. શ્રી લાવણ્ય સોસાયટી શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ,અમદાવાદ. (પ.પૂ. પંન્યાસજી શ્રી કુલચંદ્રવિજયજી ગણિવર્યની પ્રેરણાથી)

૬. નયનબાળા બાબુભાઈ સી. જરીવાલા હા. ચંદ્રકુમાર, મનીષ કલ્પનેશ (પ. પૂ. મુનિશ્રી કલ્યાણબોધિ વિજયજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી)

૭. કેશરબેન રતનચંદ કોઠારી હા. લલિતભાઈ (પ.પૂ. ગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય જયઘોષસૂરીશ્વરજી મહારાજાની પ્રેરણાથી)

૮. શ્રી શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક તપગચ્છીય જૈન પૌષધશાળા ટ્રસ્ટ, દાદર, મુંબઈ.

૯. શ્રી મુલુંડ શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ, મુલુંડ, મુંબઈ. (આચાર્ય દેવ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મ.સા. ની પ્રેરણાથી)

૧૦. શ્રી શાંતાક્રુઝ શ્વે. મૂર્તિ. તપાગચ્છ સંઘ, શાંતાક્રુઝ, મુંબઈ. (આચાર્ય દેવ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મ.સા.ની પ્રેરણાથી)

૧૧. શ્રી દેવકરણ મૂળજીભાઈ જૈન દેરાસર પેઢી, મલાડ (વેસ્ટ), મુંબઈ. (આચાર્ય દેવ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મ.સા. ની પ્રેરણાથી)

૧૨. શ્રી સંઘવી અંબાલાલ રતનચંદ જૈન ધાર્મિક ટ્રસ્ટ, ખંભાત. (પૂ. સા. શ્રી વસંતપ્રભાશ્રીજી મ. તથા પૂ. સા. શ્રી સ્વયંપ્રભાશ્રીજી મ. તથા પૂ. સા. શ્રી દિવ્યયશાશ્રીજી મ. ની પ્રેરણાથી મૂળીબેની આરાધનાની અનુમોદનાર્થે)

૧૩. બાબુ અમીચંદ પનાલાલ આદીશ્વર જૈન ટેમ્પલ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ, વાલકેશ્વર, મુંબઈ-૬. (પૂ. મુનિરાજશ્રી અક્ષયબોધિ વિજયજી મ.સા. તથા પૂ. મુનિરાજ શ્રી મહાબોધિ વિજયજી મ.સા. તથા પૂ. મુનિરાજશ્રી હિરણ્યબોધિ વિજયજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૧૪. શ્રી શ્રેયસ્કર અંધેરી ગુજરાતી જૈન સંઘ, મુંબઈ. (પૂ. મુનિશ્રી હેમદર્શન વિ. મ. તથા પૂ. મુનિશ્રી રમ્યઘોષ વિ. મ. ની પ્રેરણાથી)

૧૫. શ્રી જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક સંઘ, મંગળપારેખનો ખાંચો, શાહપુર, અમદાવાદ. (પ. પૂ. આચાર્યદેવ શ્રી રૂચકચંદ્ર સૂરિ મ. ની પ્રેરણાથી)

૧૬. શ્રી પાર્શ્વનાથ શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ, સંઘાણી એસ્ટેટ, ઘાટકોપર, (વેસ્ટ) મુંબઈ. (પૂ. મુનિરાજશ્રી કલ્યાણબોધિ વિજયજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૧૭. શ્રી નવજીવન સોસાયટી જૈન સંઘ, બોમ્બે સેન્ટ્રલ, મુંબઈ.
(પૂ. મુનિરાજશ્રી અક્ષયબોધિ વિ. મ. ની પ્રેરણાથી)

૧૮. શ્રી કલ્યાણજી સોભાગચંદ જૈન પેઢી, પીંડવાડા. (સિદ્ધાંતમહોદધિ સ્વ. આ. શ્રીમદ્ વિજકય પ્રેમ-સૂરીશ્વરજી મ.સા.ના સંયમની અનુમોદનાર્થે)

૧૯. શ્રી ઘાટકોપર જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક સંઘ, ઘાટકોપર. (વેસ્ટ), મુંબઈ.
(વૈરાગ્યદેશનાદક્ષ પૂ. આ. શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૨૦. શ્રી આંબાવાડી શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ, અમદાવાદ.
(પૂ. મુનિ શ્રી કલ્યાણબોધિ વિ. મ. ની પ્રેરણાથી)

૨૧. શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક સંઘ, વાસણા, અમદાવાદ. (પૂ. આચાર્ય શ્રી નરરત્નસૂરિ મ. ના સંયમજીવનની અનુમોદનાર્થે પૂજ્ય તપસ્વી રત્ન આચાર્ય શ્રી હિમાંશુસૂરીશ્વરજી મ. સા.ની પ્રેરણાથી)

૨૨. શ્રી પ્રેમવર્ધક આરાધક સમિતિ, ધરણિધર દેરાસર, પાલડી, અમદાવાદ.
(પૂ. ગણિવર્ય શ્રી અક્ષયબોધિ વિજયજી મ. ની પ્રેરણાથી)

૨૩. શ્રી મહાવીર જૈન શ્વે. મૂર્તિપૂજક સંઘ, પાલડી, અમદાવાદ. શેઠ કેશવલાલ મૂળચંદ જૈન ઉપાશ્રય, (પ. પૂ. આચાર્ય શ્રી રાજેન્દ્રસૂરિ મહારાજ સા. ની પ્રેરણાથી)

૨૪. શ્રી માટુંગા જૈન શ્વેતા. મૂર્તિપૂજક તપગચ્છ સંઘ એન્ડ ચેરિટીઝ, માટુંગા, મુંબઈ.

૨૫. શ્રી જીવીત મહાવીરસ્વામી જૈન સંઘ, નાંદિયા. (રાજસ્થાન)
(પૂ. ગણિવર્ય શ્રી અક્ષયબોધિ વિજયજી મ.સા. તથા
મુનિશ્રી મહાબોધિ વિજયજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૨૬. શ્રી વિશા ઓશવાળ તપગચ્છ જૈન સંઘ, ખંભાત.
(વૈરાગ્યદેશનાદક્ષ પ. પૂ. આચાર્યદેવ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૨૭. શ્રી વિમલ સોસાયટી આરાધક જૈન સંઘ, બાણગંગા, વાલકેશ્વર, મુંબઈ - ૬.

૨૮. શ્રી પાલિતાણા ચાતુર્માસ આરાધના સમિતિ.
(પરમ પૂજ્ય વૈરાગ્ય દેશનાદક્ષ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય હેમચંદ્રસૂરિશ્વરજી મહારાજ સાહેબના સંવત ૨૦૫૩ ના પાલિતાણા મધ્યે ચાતુર્માસ પ્રસંગે)

૨૯. શ્રી સીમંધર જિન આરાધક ટ્રસ્ટ, એમરલ્ડ એપાર્ટમેન્ટ, અંધેરી (ઈ), મુંબઈ.
(મુનિશ્રી નેત્રાનંદ વિજયજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૩૦. શ્રી ધર્મનાથ પોપટલાલ હેમચંદ જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક સંઘ, જૈન નગર, અમદાવાદ. (પ.પૂ. મુનિરાજશ્રી સંયમબોધિ વિજયજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૩૧. શ્રી કૃષ્ણનગર જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક સંઘ, સૈજપુર, અમદાવાદ.
(પ.પૂ. આચાર્ય વિજય હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી ચાતુર્માસ નિમીત્તે
પ. પૂ. મુનિરાજશ્રી કલ્યાણબોધિ વિજય મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૩૨. શ્રી બાબુભાઈ સી. જરીવાલા ટ્રસ્ટ, નિઝામપુરા, વડોદરા - ૩૯૦ ૦૦૨.

૩૩. શ્રી ગોડી પાર્શ્વનાથજી ટેમ્પલ ટ્રસ્ટ, પુના.
(પૂ. ગચ્છાધિપતિ આચાર્ય દેવ શ્રીમદ્ વિજય જયઘોષસૂરીશ્ર્વજી મ. સા. તથા
પૂ. મુનિશ્રી મહાબોધિ વિજયજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૩૪. શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ જૈન શ્વેતામ્બર મંદિર ટ્રસ્ટ, ભવાની પેઠ, પુના.
(પૂ. મુનિરાજ શ્રી અનંતબોધિ વિજયજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૩૫. શ્રી રાંદેર રોડ જૈન સંઘ, સુરત.
(પૂ. પં. શ્રી અક્ષયબોધિ વિજયજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૩૬. શ્રી શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક તપાગચ્છ દાદર જૈન પૌષધશાળા ટ્રસ્ટ, આરાધના ભુવન, દાદર, મુંબઈ. (મુનિ શ્રી અપરાજિત વિ. મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૩૭. શ્રી જવાહર નગર જૈન શ્વે. મૂર્તિ સંઘ, ગોરેગામ, મુંબઈ.
(પૂ. આ. શ્રી રાજેન્દ્રસૂરિ મ. સા.ની પ્રેરણાથી)

૩૮. શ્રી કન્યાશાળા જૈન ઉપાશ્રય, ખંભાત. (પૂ. પ્ર. શ્રી રંજનશ્રીજી મ. સા., પૂ. પ્ર. શ્રી ઇંદ્રશ્રીજી મ. સા. ના સંયમજીવનની અનુમોદનાર્થે પ. પૂ. સા. શ્રી વિનયપ્રભાશ્રીજી મ. સા. તથા પ.પ્ર.સા. શ્રી વસંતપ્રભાશ્રીજી મ. સા. તથા
સાધ્વીજી શ્રી સ્વયંપ્રભાશ્રીજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૩૯. શ્રી માટુંગા જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક તપાગચ્છ સંઘ એન્ડ ચેરીટીઝ, માટુંગા, મુંબઈ. (પૂ. પં. શ્રી જયસુંદરવિજયજી ગણિની પ્રેરણાથી)

૪૦. શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ, ૬૦ ફુટ રોડ, ઘાટકોપર (ઈ.)
(પૂ. પં. શ્રી વરબોધિવિજયજી ગણિવર્યની પ્રેરણાથી)

૪૧. શ્રી આદિનાથ શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ, નવસારી. (પ. પૂ. આ. શ્રી ગુણરત્નસૂરિ મ. ના શિષ્ય પૂ. પંન્યાસજી શ્રી પુણ્યરત્નવિજયજી ગણિવર્ય તથા પૂ. પં. યશોરત્નવિજયજી ગણિવર્યની પ્રેરણાથી)

૪૨. શ્રી કોઈમ્બતુર જૈન શ્વેતાંમ્બર મૂર્તિપૂજક સંઘ, કોઈમ્બતુર.

૪૩. શ્રી પંકજ સોસાયટી જૈન સંઘ ટ્રસ્ટ, પાલડી, અમદાવાદ. (પ. પૂ. આ. શ્રી ભુવનભાનુસૂરિ મ. સા.ની ગુરુમૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા થયેલ આચાર્ય-પંન્યાસ-ગણિ પદારોહણ દિક્ષ વગેરે નિમિત્તે થયેલ જ્ઞાન નિધિમાંથી.)

૪૪. શ્રી મહાવીરસ્વામી જૈન શ્વેતાંમ્બર મૂતિ-મુર્તિપૂજક દેરાસર, પાવાપુરી, ખેતીવાડી, મુંબઈ. (પૂ. મુનિશ્રી રાજપાલવિજયજી મ.સા., પૂ. પં. શ્રી અક્ષયબોધિવિજયજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૪૫. શ્રી હીરસૂરીશ્વરજી જગદ્‌ગુરુ શ્વેતાંમ્બર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ ટ્રસ્ટ, મલાડ (પૂ), મુંબઈ.

૪૬. શ્રી પાર્શ્વનાથ શ્વે. મૂર્તિ પૂ. જૈન સંઘ, સંઘાણી એસ્ટેટ, ઘાટકોપર (વેસ્ટ), મુંબઈ.

૪૭. શ્રી રતનબેન વેલજી ગાલા પરિવાર મુલુંડ, મુંબઈ.
(મુનિશ્રી રત્નબોધિ વિ.મ.સા. ની પ્રેરણાથી)

૪૮. શ્રી ધર્મનાથ પોપટલાલ હેમચંદ જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક સંઘ, જૈન નગર, અમદાવાદ. (મુનિશ્રી સત્યસુંદર વિજયજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી)

૪૯. શ્રી મરીન ડ્રાઈવ જૈન આરાધક ટ્રસ્ટ, મુંબઈ.

૫૦. શ્રી સહસ્ત્રાફણા પાર્શ્વનાથ જૈન દેરાસર ઉપાશ્રય ટ્રસ્ટ, બાબુલનાથ, મુંબઈ.
(ગણિવર્ય શ્રી અપરાજિત વિજયજી મ. સા. ના શિષ્ય
મુનિશ્રી સત્વભૂષણવિજયજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૫૧. શ્રી ગોવાલિયા ટેંક જૈન સંઘ, મુંબઈ.
(ગણિશ્રી કલ્યાણબોધિવિજયજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૫૨. શ્રી વિમલ સોસાયટી આરાધક જૈન સંઘ, બાણગંગા, વાલકેશ્વર, મુંબઈ - ૬.
(ગણિવર્યશ્રી કલ્યાણબોધિવિજયજી મ. સા.ની પ્રેરણાથી)

૫૩. શ્રી વાડીલાલ સારાભાઈ દેરાસર ટ્રસ્ટ, પ્રાર્થના સમાજ, મુંબઈ.
(મુનિશ્રી રાજપાલ વિજયજી તથા પં. શ્રી અક્ષયબોધિ વિજય ગણિની પ્રેરણાથી)

૫૪. શ્રી પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ-લુહારચાલ જૈન સંઘ.
(ગણિવર્યશ્રી કલ્યાણબોધિ વિજયજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૫૫. શ્રી ધર્મશાંતિ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ, કાંદિવલિ (ઈસ્ટ). (મુનિશ્રી રાજપાલ વિજયજી મ. સા. તથા પં. શ્રી અક્ષયબોધિવિજય ગણિની પ્રેરણાથી)

૫૬. પ. પૂ. સાધ્વીજી શ્રી સુર્યયશાશ્રીજી, તથા પૂ. સા. શ્રી સુશીલાયશાશ્રીજીના કૃષ્ણકુંજ, પાર્લા (ઈસ્ટ)માં થયેલ ચાતુર્માસ પ્રસંગે ઉત્પન્ન થયેલ જ્ઞાનનિધિમાંથી

૫૭. શ્રી પ્રેમવર્ધક દેવાસ શ્વેતા. મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ, દેવાસ (જી. અમદાવાદ)

૫૮. શ્રી પાર્શ્વનાથ જૈન સંઘ, સમારોડ, વડોદરા. (પ. પં. શ્રી કલ્યાણબોધિવિજયજી ગણિવરની પ્રેરણાથી)

૫૯. શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી જૈન દેરાસર ટ્રસ્ટ લક્ષ્મીપુરા જૈન સંઘ, કોલ્હાપુર. (આચાર્ય શ્રી જયસુંદરસૂરિ મ. સા. ના શિષ્ય મુનિ શ્રી પ્રેમસુંદર વિ.મ.સા. ની પ્રેરણાથી)

૬૦. શ્રી ધર્મનાથ પોપટલાલ હેમચંદ જૈનનગર શ્વે. મૂ. પૂ. જૈન સંઘ, નવા શારદા મંદિર રોડ, અમદાવાદ. (પૂ. આ. શ્રી ગુણરત્નસૂરિ મ.સા. ના શિષ્ય
પૂ. શ્રી પુણ્યરતિવિજયજી મ.સા. ની પ્રેરણાથી)

૬૧. શ્રી દિપક જ્યોતિ જૈન સંઘ, કાલાચોકી, પરેલ, મુંબઈ. (પૂ. પં. શ્રી ભુવનસુંદર વિજયજી મ.સા. તથા પૂ. પં. શ્રી ગુણસુંદર વિજયજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી)

૬૨. શ્રી પદ્મમણિ જૈન શ્વે. તીર્થ પેઢી, પાબલ. જી. પુના. (પૂ. પં. શ્રી કલ્યાણબોધિ વિજયજી મ.સા. ની વર્ધમાન તપની ૧૦૦મી ઓળીની આરાધનાની અનુમોદનાર્થે
પ.પૂ.પં. શ્રી વિશ્વકલ્યાણ વિ. મ. ની પ્રેરણાથી)

૬૩. શ્રી ૐકારસૂરીશ્વરજી આરાધના ભુવન, સુરત. (આ. શ્રી ગુણરત્નસૂરિ મ.સા. ના શિષ્ય મુનિશ્રી જિનેશરત્ન વિજયજી મ.સા. ની પ્રેરણાથી)

૬૪. શ્રી ગોડી પાર્શ્વનાથ જૈન શ્વે. મૂ. પૂ. તપા. સંઘ - નાયડુ કોલોની, ઘાટકોપર (ઈસ્ટ), મુંબઈ.

૬૫. શ્રી આદીશ્વર શ્વે. મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ, ગોરેગામ, મુંબઈ.

૬૬. શ્રી આદીશ્વર જૈન શ્વે. ટ્રસ્ટ, સાલેમ.
(પ. પૂ. ગચ્છાધિપતિ શ્રી જયઘોષસૂરીશ્વરજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી)

૬૭. શ્રી ગોવાલીયા ટેંક જૈન સંઘ, મુંબઇ.

૬૮. શ્રી વિલેપાર્લા શ્વે. મૂ. પૂ. જૈન સંઘ એન્ડ ચેરીટીઝ - વિલેપાર્લા, મુંબઇ.

જરા મને પણ વાંચતા જજો....

- આ. વિજય હેમચંદ્રસૂરિ

કેવળજ્ઞાન પામ્યા બાદ તીર્થંકર ભગવંતો જો પૃથ્વીતલ ઉપર વિચરત નહીં અને દેશના આપત નહી તો પણ તેમનો મોક્ષ અટકવાનો નહોતો. છતા તેઓ ધરા પર વિચર્યા અને દેશનાઓ આપી. શા માટે ? જગતના જીવો ઉપર ઉપકાર કરવા અને પોતાનુ તીર્થંકર નામકર્મ ખપાવવા. તીર્થંકરના જીવો સદા પરોપકાર વ્યસની હોય છે.

પ્રભુ પરંપરામાં થઇ ગયેલા મહાપુરુષોએ પણ પરોપકારવૃત્તિને પ્રધાન બનાવીને પોતપોતાની શક્તિમુજબ જીવો પર ઉપકાર કર્યો, કોઇએ જિનમંદિરોના નિર્માણો કરાવવા દ્વારા, કોઇએ અમારી પળાવવા દ્વારા, કોઇએ શાસનપ્રભાવના કરાવવા દ્વારા, કોઇએ ગ્રંથ સર્જન કરવા દ્વારા.

પ્રસ્તુત પુસ્તકની અંદર બે નાની નાની કૃતિઓનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. તેમાંની એક કૃતિ છે **નમસ્કારસ્તવ** તપાગચ્છમાં થયેલા **શ્રી સોમસુંદરસૂરિ**ના શિષ્યરત્ન **શ્રી જિનકીર્તિસૂરિ**એ આ નાની પણ સુંદર રચના દ્વારા ભવ્ય જીવો પર ઘણો ઉપકાર કર્યો છે. આ કૃતિ ઉપર તેમણે પોતે જ વૃત્તિ પણ રચી છે. ૩૨ ગાથાની આ કૃતિમાં તેમણે ચાર વસ્તુ જણાવી છે - ૧) પ્રસ્તાર, ૨) ભંગસંખ્યા, ૩) નષ્ટ, ૪) ઉદ્દિષ્ટ. આ ચારેના કરણો ઉદાહરણો સહિત સમજાવ્યા છે. નવકારના નવ પદના ૩,૬૨,૮૮૦ ભાંગા કેવી રીતે થાય તેનું સુંદર અને સરળ નિરુપણ તેમણે કર્યું છે. અંતે તેઓ જણાવે છે કે ૬ માસ કે ૧

વરસના તપથી જેટલા કર્મોનો ક્ષય થાય તેટલા કર્મોનો ક્ષય નવકારની અનાનુપૂર્વી ગણવાથી અડધી ક્ષણમાં થાય છે. આમ આ કૃતિ અભ્યાસુઓના હૃદયમાં નવકાર પ્રત્યેની શ્રદ્ધામાં વૃદ્ધિ કરવામાં અવશ્ય સફળ થશે.

બીજી કૃતિ છે **અંગુલસત્તરી.** ૭૦ ગાથાની આ કૃતિમાં ગ્રંથકારે ત્રણ પ્રકારના અંગુલનું સ્વરુપ જણાવ્યું છે. ત્રણ પ્રકારના અંગુલ આ પ્રમાણે છે. ઉત્સેધાંગુલ, આત્માંગુલ અને પ્રમાણાંગુલ. ગ્રંથકારે આ અંગુલોને વિષે જુદા જુદા મતો બતાવી યુક્તિઓ પૂર્વક તેનો નિરાસ કર્યો છે અને સાચો મત પણ દર્શાવ્યો છે. આ કૃતિના રચયિતા છે **શ્રી મુનિચન્દ્રસૂરિ મહારાજા.** તેઓએ નાની ઉંમરમાં ચારિત્ર લઈ દીક્ષાદિવસથી જ છએ વિગઈનો ત્યાગ કર્યો હતો અને વાપરવામાં ચાર દ્રવ્યથી વધારે નહિ લેવાની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી. તેઓ મોટા ભાગે આયંબિલ જ કરતા હતા. તેઓ શ્રી યશોભદ્રસૂરિ મહારાજાના શિષ્ય હતા. મુનિચન્દ્રસૂરિજીએ ભવ્ય જીવોના ઉપકાર માટે ઘણા ગ્રંથોની રચના કરી.

તેમાંથી કેટલાકના નામ નીચે મુજબ છે -

૧ પ્રાભાતિક સ્તુતિ	૨ વણસ્સઈ સત્તરિ
૩ આવસ્સય સત્તરિ	૪ ઉવએસ પંચાસિયા
૫ મોક્ષોપદેશ પંચાશક	૬ ઉવએસ પંચવીસિયા
૭ હિઓવએસ	૮ વિસયનિંદાકુલયં
૯ સામણ્ણ ગુણોવએસ	૧૦ અણુસાસણંકુસં

૧૧ ઉવએસામયં (પહેલુ કુલક)

૧૨ ઉવએસામયં (બીજુ કુલક)

૧૩ સોગહરોવએસ ૧૪ રયણત્તય કુલયં

૧૫ બારસવયં ૧૬ કાલસયગં

૧૭ તિત્થમાભાથયં ૧૮ પર્યુષણાપર્વ વિચાર

૧૯ ગાહાકોસો ૨૦ પ્રશ્નાવલી

૨૧ સમ્મતુપાયવિહિ ૨૨ સુહુમત્થવિયારલવ

૨૩ ઉપદેશ પદની ટીકા ૨૪ કર્મપ્રકૃતિ ટિપ્પનક

૨૫ ધર્મબિંદુનીટીકા ૨૬ લલિતવિસ્તરા પંજીકા

૨૭ અનેકાંતજયપતાકાવૃત્તિ

૨૮ દેવેન્દ્રનરકેન્દ્ર પ્રકરણ પર વૃત્તિ

૨૯ શંખેશ્વરપાર્શ્વનાથ સ્તવન

૩૦ કલિકુંડ પાર્શ્વનાથ સ્તવન

૩૧ મંડલ વિચાર શતક

આવા પ્રકાંડ વિદ્વાન હોવા છતા તેમની નમ્રતા ગજબની હતી. કંઈપણ ઉત્સૂત્ર પ્રરુપણા થઈ હોય તો તે બદલ આ કૃતિની ઉપાંત્ય ગાથામાં તેઓશ્રીએ આપેલા મિચ્છામિ દુક્કડં દ્વારા આ વાત સ્પષ્ટ થાય છે. સેંટીમીટર, મીટર અને કિલોમીટર ના આ જમાનામાં અભ્યાસુઓને આ ગ્રંથ શાસ્ત્રીય માપોની સચોટ માહિતી અને સમજણ આપવામાં ખુબ ઉપયોગી બનશે.

પ્રાંતે, આ બન્ને કૃતિઓના પઠન - પાઠન દ્વારા અભ્યાસુ વર્ગ બન્ને ગ્રંથકારોના પ્રયાસને સફળ બનાવે અને સ્વાત્માની ઉન્નતિ સાધે એ જ અભ્યર્થના.

श्रीमद्मुनिचन्द्रसूरिविरचिता-

॥ श्री अंगुलसत्तरी प्रकरणम् ॥

श्री हिंगुल प्रकरणम्

॥ अंगुलसत्तरी ॥

॥अर्हम् ॥

उसभसमगमणमुसभजिणमणिमिससामिसंथुअगुणोहं ।
नमिऊणंगुललक्खणं संक्खेवमिणं पवक्खामि ॥१॥

અર્થ :- ઋષભ જિનને નત્વા નમિને આગે કહેવાતા અંગુલોનું લક્ષણ સંક્ષેપથી કહીશ, ઋ૦ કેવા છે ઋ૦ વૃષભ સમાન ગમન છે જેહનું, વળી કેવા છે અનિમિષ એટલે દેવતા તેહના સ્વામિ ઇંદ્ર તેહને સ્તુતિ કરવા લાયક ગુણો છે જેહના. ॥૧॥ તે આદિદેવને નમસ્કાર કરી ગ્રંથકાર અંગુલોનું લક્ષણ બતાવે છે.

उस्सेहंगुलमायंगुलं च तइयं पमाणनामं च ।
इय तिन्नि अंगलुाइं वावारिज्जंति समयम्मि ॥२॥

અર્થ :- ઉત્સેધાંગુલ, આત્માંગુલ, પ્રમાણાંગુલ આ ત્રણ પ્રકારના અંગુલો સૂત્રસિદ્ધાંતમાં વર્ણવેલા છે. ॥૨॥ ગ્રંથકાર પ્રથમ ઉત્સેધાંગુલનું સ્વરુપ બતાવે છે.

परमाणूइच्चाइक्कमेण उस्सेहअंगुलं भणियं ।
जं पुण मायंगुलमेरिसेणं तं भासियं विहिणा ॥३॥
"परमाणू तसरेणू रहरेणू वालअग्गलिक्खा य ।
जू य जवो अट्ठगुणो कमेण उस्सेहअंगुलयं ॥"

અર્થ :– જેના છેદનભેદન કરવાથી બે ટુકડા ન થાય તે પરમાણુ કહીએ, અનંતા વ્યવહારપરમાણુ પુદ્ગલોનો સમુહ થાય ત્યારે એક ઉત્શ્લક્ષણશ્લક્ષ્ણિકા, આઠ ઉત્શ્લક્ષણશ્લક્ષ્ણિકાએ એક શ્લક્ષ્ણશ્લક્ષ્ણિકા, આઠ શ્લક્ષ્ણશ્લક્ષ્ણિકાએ એક ઉર્દ્વરેણૂ, આઠ ઉર્દ્વરેણૂકાએ એક રથરેણૂ, આઠ રથરેણૂએ દેવકુરુ ઉત્તરકુરુ મનુષ્યનો એક વાલાગ્ર, આઠ દેવકુરુઉત્તરકુરુમનુષ્યના વાલાગ્રે હરિવાસ રમ્યક્વાસમનુષ્યનો એક વાલાગ્ર, આઠ હરિવાસરમ્યક્ વાસક્ષેત્રના મનુષ્યના વાલાગ્રે હિમવંત હિરણ્યવંત જુગલીયાનો એક વાલાગ્ર, આઠ હિમવંત હિરણ્યવંત મનુષ્યના વાલાગ્રે પૂર્વમહાવિદેહ પશ્ચિમમહાવિદેહ મનુષ્યનો એક વાલાગ્ર થાય, આઠ પૂર્વવિદેહ પશ્ચિમવિદેહના મનુષ્યના વાલાગ્રે ભરત એરવત ક્ષેત્રના મનુષ્યનો એક વાલાગ્ર થાય, આઠ ભરત એરવત મનુષ્યના વાલાગ્રે એક લિખ થાય, આઠ લિખની એક જૂ, આઠ જૂએ એક યવમધ્ય, આઠ યવે એક ઉત્સેધાંગુલ થાય ।।૩।। હવે આત્માંગુલનું સ્વરુપ ગ્રંથકાર બતાવે છે..

जे जम्मि जुगे पुरिसा अट्ठसयांगुलसमूच्छिया हुन्ति ।
तेसिं जं नियमंगुलमायंगुलमित्थ तं होई ॥४॥

जे पुण एय पमाणं ऊणा अहिया व तेसिं मेयं तु ।
आयंगुलं न भण्णइ किंतु तदाभासमेवत्ति ॥५॥

અર્થ :- જે યુગને વિષે પુરુષ એકસોઆઠ અંગુલ ઉંચો હોય તેનો જે અંગુલ તે આત્માંગુલ કહેવાય (ભરતચક્રવર્તી વિગેરેનો) ।।૪।। જે પુનઃ વળી એ પ્રમાણ ૧૦૮ અંગુલરુપ થકી ઉના અથવા અધિકા હોય તેહને આત્માંગુલ ન કહીએ. કિંતુ આત્માંગુલાભાસ કહીએ એટલે આત્માંગુલ સરિખું દીસે છે પણ આત્માંગુલ નહિ. ।।૫।। હવે પ્રમાણાંગુલ વખાણે છે.

जं भरहस्सायंगुलमेयं तु पमाणअंगुलं होइ ।

उस्सेहंगुलचउसयमाणा सूई इहं भणिया ॥६॥

અર્થ :- ભરતચક્રીનું આત્માંગુલ તે પ્રમાણ અંગુલ થાય. ચારસો ઉત્સેધાંગુલે એક સૂચી પ્રમાણાંગુલ હોય. ઈહ પ્રમાણઅંગુલને વિષે સૂચી કહી તે લાંબપણે ચારસો ઉત્સેધાંગુલ જેટલું લાંબપણું થાય તેટલું પ્રમાણ અંગુલનું લાંબપણું થાય. એ પ્રમાણઅંગુલની લંબાઈ કહી. ॥૬॥ હવે પ્રમાણાંગુલનું જાડપણું તથા પહોલાઈ કહે છે.

एगंगुलबाहुल्लं अड्ढाइयमंगुलाइं तं पिहुलं ।

एवं च खित्तगणिए उस्सेहंगुलसहस्सं तं ॥७॥

અર્થ :- તે પ્રમાણાંગુલ એક અંગુલ જાડું હોય અઢી ઉત્સેધાંગુલ પહોલું હોય. હવે લાંબુ તથા પહોળું થઈ પ્રમાણઅંગુલને વિષે ઉત્સેધાંગુલ કેટલા થાય ? તે કહે છે એવં આ પ્રકારે ક્ષેત્રગણિત કહેતાં લાંબપણ તથા પહોલપણ એકઠું કરતાં એક પ્રમાણાંગુલે સહસ્ર ઉત્સેધાંગુલ હોય ॥૭॥ એક પ્રમાણાંગુલે સહસ્ર (૧૦૦૦) ઉત્સેધાંગુલ કેમ થાય ? તે બતાવે છે.

जम्हा चत्तारि सया अड्ढाइय संगुणा हवइ सहसो ।

अस्सुवओगो तिविहो जहक्कमेणं इमो होइ ॥८॥

અર્થ :- ચારસોને અઢીગુણા કરીયે તો સહસ્ર થાય જેહનું કારણ એક પ્રમાણાંગુલ ચારસો ઉત્સેધાંગુલ લાંબુ છે. અને અઢી અંગુલ પહોળું છે. ચાર અઢીઉં દસ એતલા માટે એક પ્રમાણાંગુલે લંબાઈ તથા પહોળાઈ થઈ સહસ્ર ઉત્સેધાંગુલ થાય. એ પ્રમાણઅંગુલનો ઉપયોગ ત્રણ પ્રકારે યથાક્રમે આ પ્રમાણે છે. ॥૮॥

उस्सेहंगुलमेगं हवइ पमाणंगुलं सहस्सगुणं ।

एयस्स खित्तगुणियं पडुच्च परिभासियं एयं ॥९॥

અર્થ :- એક પ્રમાણાંગુલે ઉત્સેધાંગુલ સહસ્ર થાય. એ પ્રમાણાંગુલને ક્ષેત્રગુણિત પ્રતીત્ય આશ્રીને કહ્યું. ॥૯॥ એ પ્રમાણાંગુલનું

પ્રથમ ઉપયોગપણું કહ્યું. હવે પ્રમાણઅંગુલનું ત્રણ ગાથાથી બીજું ઉપયોગપણું કહે છે.

सुत्तम्मि जत्थ भणिओ उसभसुओ भरहनामगो चक्की ।

आयंगुलेण वीसा समहिय अंगुलसयपमाणो ॥१०॥

અર્થ :- જિહાં સૂત્રને વિષે શ્રી ઋષભ સ્વામીના પુત્ર ભરતચક્રીના આત્માંગુલનું અંગુલ ૧૨૦ પ્રમાણ કહ્યું છે. ॥૧૦॥

सो सूइअंगुलेणं चउसयमाणेण होइ धित्तव्वो ।

कहमन्नह पंचसया उस्सेहंगुलधणूणं सो ॥११॥

અર્થ :- સ તે ભરત સૂચી પ્રમાણાંગુલ લેવું. તે કેવું છે. સૂચી પ્રમાણાંગુલ ચારસેં ગુણું કીધું છે. અન્યથા એહ જો સૂચી પ્રમાણાંગુલ ન માનિયે અને ચોથી ગાથામાં આત્માંગુલ કહ્યું છે તેને માનીએ તો છન્નુ ઉત્સેધાંગુલે ધનુષ છે જિહાં. એહવાં પાંચસે ધનુષ પ્રમાણ શરીર છે જેહનું એવા ભરતચક્રી કેમ બને ॥૧૧॥ પાંચસે ધનુષ પ્રમાણ શરીર કેમ હોય તે બતાવે છે.

वीसाहियसय चउसयगुणणे जाया सहस्स अडयाला ।

छन्नवइभागहारे लब्भंते धणुसया पंच ॥१२॥

અર્થ :- એકસોવીસ ઉત્સેધાંગુલને ચારસો ગુણા કરિયે તો અડતાલિસસહસ્ર (૪૮૦૦૦) ઉત્સેધાંગુલ થાય. અને તેને છન્નુએ ભાગ કરીએ ત્યારે પાંચસો ધનુષ થાય. એટલે પાંચસો ધનુષનું ભરતચક્રીનું શરીર થાય. ॥૧૨॥ હવે ત્રીજા અંગુલનું સ્વરુપ કહે છે.

जे पुढवाइपमाणा तव्विक्खंभेण ते मिणिज्जंति ।

अणुओगदारचुन्नीवित्तीसु य भणियमेयं ति ॥१३॥

અર્થ :- જે પૃથ્વી આદિકનાં પ્રમાણ તે પ્રમાણાંગુલનું જે વિષ્કંભ અઢીઉત્સેધાંગુલરુપ તેણે તે પૃથ્યાદિક માપવાં એ પ્રમાણે અનુયોગદ્ધારની ચૂર્ણિવૃત્તિમાં કહ્યું છે. ॥૧૩॥ જે કારણે અનુયોગદ્ધારની ચૂર્ણિવૃત્તિમાં કહ્યું

છે, તે ગ્રંથકાર પોતે બતાવે છે.

जे अ पमाणंगुलाओ पुढवाइप्पमाणआ आणिज्जंति ।

ते अ पमाणंगुलविक्खंभेण आणेयव्वा ण पुण सूइअंगुलेणं ति ॥१४॥

અર્થ :- જે પ્રમાણ અંગુલથી પૃથ્વી આદિકનાં પ્રમાણ આણે છે. તે પ્રમાણાંગુલનું જે વિષ્કંભ તેણે આણવાં પણ સૂચી પ્રમાણઅંગુલે તે પૃથ્વી આદિકનાં પ્રમાણ ન આણવાં એહવું અનુયોગદ્વારસૂત્રચૂર્ણિવૃત્તિમાં કહ્યું છે. ॥૧૪॥

एयं च खित्त गणिएण केइ एअस्स जं पुण मिणंति ।

अन्ने उ सूइअंगुल माणेण न सुत्तभणिअं तं ॥१५॥

અર્થ :- કેટલાક આચાર્ય કહે છે એઅ-કહેતાં એ પૃથિવ્યાદિકનું પ્રમાણએ અસ્સ-કહેતાં એ પ્રમાણાંગુલને ક્ષેત્ર ગુણિતમાનસ્યું એભાવ એક પ્રમાણાંગુલે સહસ્રઉત્સેધાંગુલ એહવું માને એટલે એકમત દેખાડી, હવે બીજો મત દેખાડે છે. અનેરાઆચાર્ય સૂચી પ્રમાણાંગુલે પૃથ્વ્યાદિકનું પ્રમાણ માનસ્યું. ઇહાં એક સૂચી અંગુલે ચારસો ઉત્સેધાંગુલ થાય એહવું માને. ગ્રન્થકર્ત્તા કહે છે કે બન્ને આચાર્યનું કથન સૂત્રોક્ત નથી. ॥૧૫॥

किं च मएसुं दोसु वि मगहंगकलिंगमाइआ सव्वे ।

पाएणारिअदेसा एगम्मि अ जोयणे हुंति ॥१६॥

અર્થ :-કિંચ કહેતાં ગ્રંથકર્ત્તા બન્ને આચાર્યના કથનમાં દૂષણ દે છે, જો એહવું માનવામાં આવે કે એક પ્રમાણાંગુલે સહસ્ત્ર ઉત્સેધાંગુલ એક સૂચીપ્રમાણંગુલે ચારસેઉત્સેધાંગુલ એ પ્રકારે પૃથિવ્યાદિકનું પ્રમાણમાનીયે તો, પ્રાયે મગધદેશ, અંગદેશ, કલિંગદેશ, એવં આદિ સર્વ આર્યદિશનો એક જોજનમાં સમાવેશ થાય. ॥૧૬॥

सहस्समाणे चउरंसजोयणे दीहपिहुलभावेणं ।

हुंति परुप्परगुणणे लक्खा दस जोअणाण फुडं ॥१७॥

અર્થ :- ચઉરંસજોજન કેવું છે, ચઉરંસજોજન લાંબપણે તથા

પહોળાપણે થઈ સહસ્ર જોજનમાન છે જેહનું એહવું જોજન પરસ્પરગુણીયે તો દાયે દાયે સો એટલે એકજોજનના દશલક્ષયોજન થાય, આ એક આચાર્યનો મત ॥૧૭॥ હવે બીજો મત કહે છે. તેમનો આ હિસાબ છે.

चउसयमाणम्मि पुणो एगो लक्खो सहस्स तह सट्ठी ।

एवं एगम्मि वि जोअणम्मि कह ते न मायंति ॥१८॥

અર્થ :- એક પ્રમાણાંગુલ યોજનને વિષે લાંબપણે પહોલપણે ચારસેં ગણુમાન છે તે માન કેટલું થાય ? ચારસોને ચારસોગુણાકરીયે તો એકલાખ સાઠસહસ્ર (૧૬૦૦૦૦) થાય એવં એ પ્રકારે એક યોજનને વિષે તે આર્યક્ષેત્ર કેમ ન માય અર્થાત્ માયજ. ॥૧૮॥

एयं च पुणमलोगिग जमेगजोयण महीइ ते माया ।

तह सेसजोयणाणं पावइ विहलत्तणं भरहे ॥१९॥

અર્થ :- ઈદં પુર્વોક્તં પુનઃવળી અલોકિકં જે એકજોજન પૃથ્વીમાં તે સઘલાએ આર્યદિશો માયા તથા વળી ભરતક્ષેત્રને વિષે શેષ યોજન વિફલપણું પામે. ઠાલાંજ રહે. ॥૧૯॥ વળી ગ્રંથકર્ત્તા બન્ને મતોમાં દૂષણ દેખાડે છે.

तह बारवई नयरी अहवा उझाउरी य जा तासिं ।

धणयसुरनिम्मियत्तेण किल पमाणं समाणं ति ॥२०॥

અર્થ :- તથા દ્વારિકાનગરી અથવા અયોધ્યાનગરી, તે નગરીને ધનદસુર નીપજાવવા પણે તે કિલ નિશ્ચે પ્રમાણે સરખીજ થાય. ॥૨૦॥

सहसगुणेऽसीलक्खा कोडीओ जोयणाण दस हुंति ।

चउसयगुणणे कोडीलक्ख बिसत्तरि अस्सी सहसा ॥२१॥

અર્થ :- દ્વારિકા અથવા અયોધ્યા નવજોજન પહોળી છે, બારજોજન લાંબી છે, તો બારનવાં અઠોત્તરસો ૧૦૮ યોજન થાય તો તે યોજન સહસ્ર ૨ ગુણા કીજે દસકોટીયોજન અને એસીલાખયોજન થાય. ચારસો ગુણા કરતાં કેટલું થાય તે કહે છે. એક પ્રમાણાંગુલ યોજનને ચારસો ગુણાકરતાં

એકલાખ સાઠસહસ્ર યોજન હોય. ૧૦૮ યોજને એકલાખસાઠસહસ્રગુણા કિજે એકકોટિબહોત્તેરલાખએસીહજાર યોજન થાય. ॥૨૧॥ પૂર્વોક્ત માન લાવવા ગ્રંથકાર સ્વયં સ્વીકારે છે. તે નિચે પ્રમાણે.

एयं च पुण पमाणं पिहुला नव जोयणाणि नयरीओ ।
बारस दीहा तत्तो दुन्हं अंकाणमन्नुन्नं ॥२२॥
गुणणे अट्ठहियसयं जायंतो एग जोयणगएण ।
गणियपएणं गुणिए पुव्वुत्तेणं इमंमि भवे ॥२३॥

અર્થ :- ઈદં એ પૂર્વોક્તં તું પુનઃવળી પ્રમાણકિમ્ ? યથા દ્વારિકાનગરી નવયોજન પહોળી છે. અને બારજોજન લાંબી છે, તો એ બન્ને અંકોને અન્યો અન્ય ગુણતાં ૧૦૮ થાય તતઃ એકયોજનગત ગણિત પ્રમાણ છે; જે દસલક્ષ યોજન અને એકલાખસાઠસહસ્રરુપને ૧૦૮ ગુણા કીજે ઈદં પૂર્વોક્તં ભવેદિદં એ પૂર્વોક્તં ૧૦૮૦૦૦૦૦૦ અને ૧૭૨૮૦૦૦૦ હોય. ॥૨૨॥ ॥૨૩॥

एयं च अइपभूयं नगरपमाणं न जुज्जए जम्हा ।
तम्हा पमाणअंगुल विक्खंभपमाणओ गिज्ज ॥२४॥

અર્થ :- એ પૂર્વોક્ત નગર પ્રમાણ અતિપ્રભૂતં અતિઘણું તેહ માટે યોગ્ય નહિ માટે પ્રમાણાંગુલનું જે વિષ્કંભપ્રમાણ તેહજ ગ્રાહ્યં તેજ ગ્રહણ કરવું. ॥૨૪॥ વળી તે બન્ને મતને વિષે દોષ દેખાડે છે.

तह कूणियस्स रन्नो साहियदक्खिणदिसस्स वेअड्ढे ।
परिमियजीविअकालस्स जुज्जए कह णु गमणं ति ॥२५॥

અર્થ :- તથા કોણિક રાજા કેવો છે સાધી છે દક્ષિણ દિશા જેણે. વળી કેવો છે પરિમિત આયુષ છે જેહનું ઈતિ વિત્તર્કે એહવાને વૈતાઢ્યને વિષે ગમન કિમ યુક્ત થાય ? કેમકે ભૂમિ ઘણી છે અને આયુષ થોડું એટલા માટે પૃથ્વી આદિકનું પ્રમાણઅંગુલનું જે વિષ્કંભ તેણે જ માપવું. એક પ્રમાણાંગુલે સહસ્ર ઉત્સેધાંગુલ થાય અથવા એક પ્રમાણાંગુલે ચારસેં ઉત્સંધાંગુલ થાય. તેવા

પ્રમાણાંગુલે પૃથ્વ્યાદિકનું પ્રમાણ ન માપવું.॥૨૫॥ વળી એ બંને મતમાં દોષ દે છે.

गंधारसावयस्स वि वेयड्ढगुहाइं चेइए नमिउं ।

कह वीभयम्मि चेइयवंदणहेउं गमो हुज्जा ॥२६॥

અર્થ :- ગંધાર નામનો શ્રાવક વૈતાઢ્યની ગુફાએ ચૈત્યવાંદી વિતભયપત્તનને વિષે ચૈત્ય વાંદવાને અર્થે ગમન કેમ હોય. શા માટે આઉખું થોડું અને ભૂમિ ઘણી એટલા માટે ॥૨૬॥ ગ્રંથકારે અઢી અંગુલે પૃથિવ્યાદિકનું પ્રમાણ અંગિકાર કીધું તે વારે પરને શંકા ઉપની તે કહે છે.

जं पुण भणंति भरहाइचक्किणो परिगरो कहंमाई ।

एवमिणिज्जंते भारहम्मि भन्नइ न सो दोसो ॥२७॥

અર્થ :- જે પુનઃ વળી એહવું કહે છે. ભરતાદિક ચક્રીનું પરિકર ભરતક્ષેત્રને વિષે કેમ માય, જો પૃથ્વી આદિક અઢી અંગુલે મપાય, ભણ્યતે ગ્રન્થકાર કહે છે. સઃ તે અઢી અંગુલે માપતાં કાંઈ દોષ આવતો નથી. ॥૨૭॥ તે ભાવનાએ કરી દેખાડે છે.

जं भरह खित्तपयरं बासीया छस्सया असी सहसा ।

तेवन्नं वि य लक्खा जोयण माणेण सिद्धमिणं ॥२८॥

અર્થ :- જે ભરતક્ષેત્રનું પ્રતર કહેતાં સઘળું થઈને ત્રેપનલાખ એંસીહજાર છસોને બ્યાસી યોજન હોય. ॥૨૮॥ એટલું પ્રમાણ કેમ થાય તે કહે છે.

दाहिणउत्तरभरहद्ध विजयगिरिपयरमीलणे एयं ।

संपज्जइ जं दीसइ खित्तसमासम्मि इयं वुत्तं ॥२९॥

અર્થ :- દક્ષિણભરતાર્દ્ધ, ઉત્તરભરતાર્દ્ધનું પ્રતર વિજયગિરિ કહેતાં વૈતાઢ્યનું તલું એ મેળવતાં એ પૂર્વોક્ત ૫૩૮૦૬૮૨ હોય. તેનું કારણ તો ક્ષેત્ર સમાસને વિષે એહવું કહ્યું છે. ॥૨૯॥ તે બતાવે છે.

लक्खट्ठारस पणतीससहस्सा चउसया य पणसीआ ।
बारस कला छविकला दाहिणभरहद्धपयरं तु ॥३०॥

અર્થ :- અઢારલાખ પાંત્રીસહજાર ચારસોને પંચ્યાસી અને કલા ૧૨ વિકલા ૬ એટલું દક્ષિણભરતાર્દ્ધનું પ્રતર છે. ॥૩૦॥

सत्तहिया तिन्निसया बारस य सहस्स पंच लक्खा य ।
बारस कला उ पयरं वेअड्ढगिरिस्स धरणितले ॥३१॥

અર્થ :- પાંચલાખ બારહજાર ત્રણસોને સાત જોજાન અને કલા ૧૨ એટલું વૈતાઢ્યનું તલ છે. ॥૩૧॥

अडसीया अट्ठसया बत्तीससहस्स तीसलक्खा य ।
बारस कला उ अहिया उत्तरभरहद्धपयरं तु ॥३२॥

અર્થ :- ૩૦૩૨૮૮૮ જોજન, ૧૨ કલા અને ૧૧ વિકલા એતેષાં મીલને યથોક્ત પ્રતર પ્રમાણં સંપદ્યતે ॥ ૫૩૮૦૬૮૧ કલા ૧૭ વિકલા ૧૭ ઉત્તરભરતાર્દ્ધનું પ્રતર એટલું છે. દક્ષિણ ભરતાર્દ્ધનું પ્રતર, ઉત્તર ભરતાર્દ્ધનું પ્રતર, વૈતાઢ્યનું તલુ એ ત્રણેને મેળવતાં ભરતક્ષેત્રના પ્રતરનું પ્રમાણ હોય. ॥૩૨॥

अड्ढाइज्जगुणत्ते आयामो गाउआइं दस होइ ।
एवं चिय विक्खंभो सव्वेसु वि जोअणेसु इहं ॥३३॥

અર્થ :– એક પ્રમાણાંગુલ યોજનને વિષે ઉત્સેધાંગુલ નિષ્પન્ન લંબાઈપણે અઢી યોજન હોય, અને અઢી યોજનના દશ દશ ગાઉ થાય. એવં પહોળપણે દશ ગાઉ હોય તો અઢી અઢી ગુણા કીજે તો દાયે દાયે સો, તો એક પ્રમાણાંગુલ નિષ્પન્ન યોજનને વિષે ઉત્સેધાંગુલ નિષ્પન્ન સો ગાઉ હોય. એવં સર્વ પ્રમાણાંગુલે નિષ્પન્ન યોજનને વિષે ઉત્સેધાંગુલ નિષ્પન્ન સો ગાઉ થાય. ॥૩૩॥

विक्खंभायामाणं परुप्परं संगुणम्मि सयमेगं ।
इह होइ गाउआणं तो भरहे गाउअपमाणं ॥३४॥

અર્થ :- વિષ્કંભ અને આયામ એ પરસ્પર ગુણીએ. ઇહ પ્રમાણાંગુલ નિષ્પન્ન યોજનને વિષે ઉત્સેધાંગુલ નિષ્પન્ન સો ગાઉ હોય, તતો તિવાર પછે ભરતક્ષેત્રને વિષે ગાઉનું પ્રમાણ હોય. ॥૩૪॥ કેટલા ગાઉ થાય તે ગ્રંથકાર પોતે બતાવે છે.

दुन्निसयं अट्ठसट्ठी सहस्स लक्खा असीइ तह चेव ।
तेवन्नं कोडीओ इक्किके गाउए तत्थ ॥३५॥

અર્થ :- ૫૩૮૦૬૮૨૦૦ એટલા ગાઉ હોય. ॥૩૫॥ હવે તે ભરતક્ષેત્રને વિષે જે ગાઉ છે, તે એક એક ગાઉને વિષે કેટલા કેટલાં ગામ છે તે બતાવે છે.

दुन्निअ तिन्निअ चउरो गामा दीसंति तीसकोडीसु ।
छन्नवइ गाम कोडी लेसुद्देसेण मायंति ॥३६॥

અર્થ :-એકેકા ગાઉને વિષે ગ્રામ બે ત્રણ ચાર દેખીએ છીએ, એણી રીતે ત્રીસ કોટી ગાઉને વિષે છન્નુકોટી ગ્રામ માય તે ભાવના કરી દેખાડે છે.

अट्ठसु दोदो गामा अट्ठसु पुण तिन्नि तिन्नि कोडीसु ।
चउरो चउरो चउदस कोडीसु विरोहओ मंति ॥३७॥

અર્થ :- એક કોટીગાઉને વિષે બે કોટી ગ્રામ માય. એટલે આઠ કોટી ગાઉને વિષે સોલકોડ ગ્રામ માય વળી આઠ કોટી ગાઉને વિષે ત્રણ ત્રણ કોટી ગ્રામ હોય એટલે આઠ કોટી ગાઉને વિષે ચૌવીસ કોટી ગ્રામ માય, વળી ચૌદકોટી ગાઉને વિષે ચાર ચાર કોટી ગ્રામ માય, એટલે ચૌદકોટી ગાઉને વિષે છપ્પન્ન કોટી ગ્રામ માય. આ રીતથી ત્રીસ ક્રોડ ગાઉને વિષે છન્નુક્રોડ ગ્રામ અવિરોધપણે માઈ શકે. ॥૩૭॥

सेसा जा चउवीसं किंचूणाओ तयद्धमित्तंमि ।
जे पट्टण-पुर-कब्बड-खेडाई भासिया सुत्ते ॥३८॥

અર્થ :- ભરતક્ષેત્ર ૫૩૮૦૬૮૨૦૦ આટલું છે તે માંહેલા ત્રીસક્રોડ ગાઉ કહ્યા. હવે શેષ કાંઈક ઉંણા ચોવીસક્રોડ ગાઉ છે તેહનું અર્ધ કાંઇક ઉંણા બારકોટી ગાઉ થાય. તેહને વિષે જેહ પત્તન પુર કર્બટ, ખેટ ઈત્યાદિ જે સૂત્રને વિષે કહ્યાં છે તે સર્વ માય. ॥૩૮॥

હવે પત્તન પુર ઈત્યાદિક કેટલાં છે તે કહે છે.

सव्वे वि तिन्नि लक्खा सत्तरससहस्स पंच अहियं च ।
सयमेगमणुवरोहा संभवओ हुंति मायंता ॥३९॥

અર્થ :- સર્વ થઈ ૩૧૭૧૦૫ ત્રણલાખ સત્તરહજાર એકસોને પાંચ હોય. એહનો અવિરોધપણે માવાનો સંભવ હોય. ॥૩૯॥

तह पव्वया वि वेअड्ढमाइणे एअखित्तमज्झंमि ।
जोइज्जा जं हुंति उवरि पासेसु अ पुराइं ॥४०॥

અર્થ :- તથા વળી પર્વત વૈતાઢ્યાદિક ભરતક્ષેત્રને વિષે છે, તે પર્વત ઉપર પાસે જે પુરાદિક તે સર્વત્ર છે. ॥૪૦॥

वग्गागयाण तुरियाईणं जह मज्झिमेण भंगेणं ।
मुल्लगणणा तह जणो मज्झिममाणेण धित्तव्वो ॥४१॥

અર્થ :- યથા જેમ વર્ગાગતાનાં સમુદાયે આવ્યા તુરયાઈણ ઘોડાદિક તેહનું મધ્યમ મૂલ ગણીએ ઉત્કૃષ્ટે અને જઘન્યે ન ગણીએ. તથા૦ તેમ જનલોકનું મધ્યમમાન લેવું, ઉત્કૃષ્ટ તો પાંચસો ધનુષ્ય પ્રમાણ, અને જઘન્યતો બે હસ્તનું માન લેવું.॥૪૧॥ મધ્યમ ભાગે કેટલું હોય તે કહે છે.

पंचन्हसयाणद्धं सयाइं अड्ढाइयाइं इह हुंति ।
पिहुलत्तं पुण पंचमभागे सयगस्समद्धं च ॥४२॥

અર્થ :- પાંચસે ધનુષ્યનું અર્ધ અઢીસો ધનુષ્ય એટલું ઉંચ્ચપણું હોય. પાંચસેં ધનુષ્યનો પાંચમો ભાગ એકસો ધનુષ્ય, તેહનું અર્ધ પચાસ ધનુષ્ય,

એટલું પહોળાપણે હોય. ॥૪૨॥ તે મધ્યમમાનના મનુષ્યનું પ્રતરકરતાં કેટલું થાય તે કહે છે.

दुन्हं परुप्परगुणणे अंगाणं हुंति बारस सहस्सा ।
पंचहिं सएहिं अहिआ एरिसमाणेण ठविअव्वो ॥४३॥

लोगो पुरेसु गामेसु वा वि जं सव्वसंगहो एवं ।
होइ कओ संकलणा वि होइ पाणीसु एमेव ॥४४॥

અર્થ :- પચાસ ધનુષ્ય અને અઢીસેં ધનુષ્ય એ બેહું આંક પરસ્પર ગુણીએ તો બાર હજાર અને પાંચસો હોય એહવે માને લોક પુરને વિષે ગામને વિષે સ્થાપવું, જેહ કારણે, એવં એ પ્રકારે સર્વ સંગ્રહ હોય, પાટીને વિષે સંકલના કહિ તે લેખું કિધું એમજ હોય. ॥૪૩-૪૪॥

जाओ पुण सेसाओ कोडीओ तासु जाइं एआइं ।
गंगाइआण सलिलाइं तेसु दीवा य मायंति ॥४५॥

અર્થ :- તો પુનઃવલી જે શેષ બાર કોટી ગાઉ છે તેહને વિષે જે ગંગાદિકનાં પાણી તે પાણીને વિષે જે દ્વીપ છે તેહ માય. ॥૪૫॥

શિષ્ય પૃચ્છતિ પુનઃ નિશ્ચે ભૂમિ થોડી લોકને વિષે સુખ કેમ હોય ? તે ઉપર કહે છે.

कालो य चक्किकालो अच्चंतसुहा दुमाइपउरो अ ।
ता थोवे वि विभागे सुहिया गामादओ हुंति ॥४६॥

અર્થ :- કાલ તો ચક્રીકાલ જેણે વારે ચક્રી હોય. વળી કેવું અત્યંત સુખ છે જિંહાં એવું. વળી કેવું વૃક્ષાદિક પ્રચુર એહવા કાલને વિષે, થોડે ઠામે ગ્રામાદિક સુખી હોય. ॥૪૬॥ હવે આખી દ્વારિકા પ્રતર કરતાં કેટલાં યોજને છે, તે કહે છે.

अड्ढाइज्जगुणत्ते नयरीओ जोअणाण छच्च सया ।
पणसयरीइ समहिआ ते पुण एवं मुणेयव्वा ॥४७॥

અર્થ :- એક પ્રમાણાંગુલ યોજન ઉત્સેધાંગુલ નિષ્પન્ન અઢી યોજન

લાંબપણે પહોળપણે હોય, અને ઉત્સેધાંગુલ નિષ્પન્ન યોજનને વિષે ગાઉ દશ હોય, તો અઢી યોજનને અઢી ગુણા કીજે, સવા છ યોજન થાય. દાયે દાયે સો એટલે સો ગાઉ થાય, અને એક ઉત્સેધાંગુલ નિષ્પન્ન યોજન કીજે સોલ છક્કા છન્નું-સોમાંહીથી છન્નુ ગયા લાધા યોજન છ, સોલ ગાઉએ એક યોજન. એટલા માટે ઉગરે ગાઉ ચાર તો સોલનો ચોથો ભાગ ચાર એટલે છ યોજન અને એક ગાઉ હોય, તે છ યોજન એક સો આઠ ગુણા કીજે ૬૪૮ થાય. વળી તે છ યોજન ઉપર એક ગાઉ છે. તે ૧૦૮ ગુણા કીજે ૧૦૮ ગાઉ હોય તો ૧૦૮ ગાઉના ૨૭ યોજન થાય, તે ૨૭ યોજન ૬૪૮ માહી ઘાલીએ તો ૬૭૫ યોજન હોય, દ્વારિકાનગરી ૬૭૫ યોજન છે. તે ૬૭૫ પુનઃ વળી એવં એણે પ્રકારે જાણવા ॥૪૭॥ ગ્રંથકાર ૬૭૫ યોજન આણવાનો પ્રકાર કહે છે.

अड्ढाइआण दुन्हवि अंकाणन्नुन्न ताडणे हुंति ।
छज्जोयणा सकोसा नयरीपयरं गुणे तिहिं ॥४८॥

અર્થ :- અઢી યોજનને અઢીગુણા કીજે તો સો ગાઉ થાય, તે સો ગાઉને ૧૬ સોલે ભાગ દીજે, છ યોજને એક કોષ હોય, પછી તે છ યોજનને ૧૦૮ ગુણા કીજે ૬૪૮ યોજન હોય, પછી ૧૦૮ ગાઉના યોજન કીજે, ૨૭ યોજન થાય તે ૨૭ યોજન ૬૪૮ યોજનમાંહી નાખીએ તો ૬૭૫ યોજન હોય એટલે આખી નગરી એ યોજન હોય. ॥૪૮॥ હવે આખી નગરીએ ધનુષ્ય કેટલાં હોય તે કહે છે.

अट्ठधणूण सहस्सा आयामो वित्थरो य जं होइ ।
इक्किक्कजोयणे ताडणंमि तो दुन्हमंगाणं ॥४९॥
छक्कोडीओ चालीसलक्ख धणुहाणमित्थ लब्भंति ।
तो नयरजोअणगुणे गुणिए धणुहप्पमाणेणं ॥५०॥

અર્થ :- એક યોજન લાંબપણે પહોળપણે આઠ હજાર ધનુષ્ય હોય, એક યોજન પ્રતરગુણા કરતાં કેટલા ધનુષ્ય હોય તે કહે છે. બેહું આંક અન્યોઅન્ય ગુણીએ, તે આ પ્રમાણે આઠ આઠાં ચોસઠ છકોટી ચાલીસ લાખ

ધનુષ્ય એક યોજન પ્રતરગુણા કરતાં હોય. હવે આખી નગરીને વિષે કેટલા યોજન હોય તે કહે છે. નગરીના યોજન ૬૭૫ છે તે છ કોટી અને ચાલીસલાખ ગુણા કીજે આખી નગરીના ધનુષ્યનું પ્રમાણ હોય. ॥૪૯-૫૦॥ કેટલું થાય તે કહે છે.

सव्वाए नयरीए लद्धं एयं धणुप्पमाणेणं ।

चउरो कोडिसहस्सा तिन्नि सया वीस कोडीओ ॥५१॥

અર્થ :- આખી નગરીને વિષે ચાર કોટી સહસ્ર ત્રણસો કોટી અને વીસ કોટી ૪૩૨૦૦૦૦૦૦૦૦ એટલા ધનુષ્ય પ્રતર ગુણા કરતાં હોય. ॥૫૧॥

पंचसया पंचगुणा धणुहाणं जेसिं होई गेहाणं ।

आयामवित्थरेसु तेसिं गेहाण धणुगणिअं. ॥५२॥

અર્થ :- પાંચસેં ધનુષ્યને પાંચગુણા કીજે તો પચીસો ધનુષ્ય થાય. જે ઘર ૨૫૦૦ ધનુષ્ય લાંબપણે પહોળપણે હોય. આખું ઘર કેટલી ભૂમિકા રોકી રહે છે. તે કહે છે. પચવીસસોને પચવીસસો ગુણા કીજે જેટલા થાય તેટલી ॥૫૨॥ કેટલા થાય તે કહે છે.

बासट्ठी खलु लक्खा पन्नासं चेव तह सहस्साइं ।

एएण रासिणा पुरधणूण चउभागहीणाण ॥५३॥

અર્થ :- બાસઠ લાખ અને પચાસ હજાર ધનુષ્ય થાય એક એક ઘર એટલી ભૂમિકા ચાંપી રહ્યાં છે. જે ઘર ૨૫૦૦ ધનુષ્ય લાંબપણે પહોળપણે છે. જે ઘર ૬૨૫૦૦૦૦ ધનુષ્ય ભૂમિકા ચાંપી રહ્યાં છે તેહવાં એક નગરીમાંહે કેટલાં ઘર છે તે કહે છે. 'એએણ' એહજ ૬૨૫૦૦૦૦ ધનુષ્ય પુરના ધનુષ્ય ૪૩૨૦૦૦૦૦૦૦૦ એહ માંહેલો ચોથો ભાગ કાઢીએ ॥૫૩॥ શું રહે છે તે કહે છે.

इअ तिन्नि कोडिसहसा दो कोडिसया उ कोडिचालीसा ।

तेसिं पुव्वुत्तेणं भागंमीरासिणा गहिए ॥५४॥

અર્થ :- ત્રણ સહસ્ર કોટી, બસો કોટી, ચાલીસ કોટી ધનુષ્ય હોય.

૩૨૪૦૦૦૦૦૦૦૦ એ આંક ઉપર માંડી હેઠે ૬૨૫૦૦૦૦ આ અંક માંડીએ પછે ભાગ દીજે ।।૫૪।। ભાગ દેતાં જે લાભે તે કહીએ છીએ.

लद्धा पंचसहस्सा चउरासीअं सयं च तह एगं ।

इत्तिअ गिहाणि एअप्पमाणहीणाणि य बहूआणि ॥५५॥

અર્થ :- પાંચ હજાર એકસો અને ચોરાસી એટલાં ઘર એક નગરીમાં માય. જેહનું પ્રમાણ ૬૨૫૦૦૦૦ ધનુષ્યનું હોય. એ પ્રમાણથી હીણા પ્રમાણનાં ઘર ઘણાં હોય. ।।૫૫।। હવે એકૈક ઘરને વિષે મનુષ્ય કેટલાં માય તે કહે છે.

पुव्वुत्तेणं मज्झिमभंगेणं माणुसाण जं माणं ।

तेण सयमेव गेहेसु होइ लोगो ठवेअव्वो ॥५६॥

અર્થ :- પૂર્વોક્ત કહ્યું મધ્યમ ભાગે જેમ મનુષ્યનું માન તેણે કરી સ્વયમેવ લોક ઘરને વિષે સ્થાપવું. એક એક મનુષ્ય ૧૨૫૦૦ ધનુષ્યનું છે અને એક એક ઘર ૬૨૫૦૦૦૦ ધનુષ્ય ચાંપી રહ્યાં છે. તો ૬૨૫૦૦૦૦એ આંક ઉપર માંડી અને ૧૨૫૦૦ આ આંક હેઠે માંડીએ પછે પાંચે ભાગ દીજે પાંચસે ઉગરે તો એ એક ઘરને વિષે ૫૦૦ મનુષ્ય માય. ।।૫૬।।

जा पुण चउत्थाभागो नयरधणूणं गिहेसु नो खित्तो ।

सो गिहभित्तीअंगणरत्थानिवमग्गजोग्गत्ति ॥५७॥

અર્થ :- પુનઃ વળી પુરના ધનુષ્યનો ચોથો ભાગ ૧૮૦૦૦૦૦૦૦ આટલું ઘરના ધનુષ્યમાં હીન ઘાલ્યું તે શું ? તે કહે છે. તે ચોથો ભાગ ઘરની ભીંત આંગણું, શેરી, રાજમાર્ગ, ને વાસ્તે જોઈએ એટલા માટે ન ઘાલ્યું. ।।૫૭।।

बत्तीससहस्सा नाडयाण अंतेउरस्स चउसट्ठी ।

रायवरभवणअंतो भरहेण समं चिय वसंति ॥५८॥

અર્થ :- બત્રીસ હજાર નાટક કરનાર પુરુષો ચોસઠ હજાર અંતેઉર્ર રાજભવન માંહી ભરત ચક્રીની સંઘાતે વસે છે. ॥૫૮॥

एअं इमं च भणिअं पन्नत्तीए उ जंबुदीवस्स ।

चत्तारि वि सेणाओ नयरीमज्झे न पविसंति ॥५९॥

અર્થ :- જંબૂદ્વીપ પન્નતીને વિષે, એઅં-પુર્વોક્તં ઇમં વક્ષ્યમાણ કહ્યું છે ચારે પ્રકારની સેના નગરીમાંહી ન પેસે ॥૫૯॥

चक्किभवणप्पमाणं ववहारे भासियं फुडं एअं ।

तह केसवाण राईण पागयाणं च लोगाणं ॥६०॥

અર્થ :- ચક્રી, વાસુદેવ, રાજા, પ્રાકૃતલોક-સામાન્યલોક એહના ભવનનું પ્રમાણ કહ્યું છે. ॥૬૦॥ તે કહે છે.

चक्कीणं अट्ठसयं चउसट्ठी होइ वासुदेवाणं ।

बत्तीस मंडलीए सोलस हत्था उ पागईए ॥६१॥

અર્થ :- ચક્રવતીનું ભવન ૧૦૮ હાથ હોય, વાસુદેવનું ભવન ૬૪ હાથનું હોય, મંડળીકરાજાનું ભવન ૩૨ હાથનું હોય, સામાન્યલોકનાં ઘર ૧૬ હાથ હોય ॥૬૧॥ કાંઈક અધિકું કહીએ છીએ.

एगतलेसु गिहेसुं एअं बत्तीसतलगिहाईसु ।

मायंति तदणुसारेण जे पुणो ते अणेगगुणा ॥६२॥

અર્થ :- એકતલુ છે જેહનું એહવા ઘરને વિષે એઅં० પૂર્વોક્ત મનુષ્ય પાંચસે માય, બત્રીસતલાં છે જેહનાં એવા ઘરને વિષે તેના અણુસારે બત્રીસતલાને વિષે જુદા જુદા પાંચસો પાંચસો માય, જે પુનઃવળી તે એકતલાના ઘરથી બત્રીસતલા અનેક ગુણા કહેતા એહવા ઘર અનેક છે. ॥૬૨॥ કિંચ-

एगेगाए पागरवीहिगाए अणेगबाराइं ।

जं हुंति तव्वसाओ पायारपुराइं णेगाइं ॥६३॥

અર્થ :- એકેકા પ્રાકારની વીથિકાને વિષે, માર્ગને વિષે, અનેક દ્વાર હોય, જેહ કારણથી તદ્દ્વાસાત્ તે અનેક દ્વારનાં વિશેષ પ્રાકારને વિષે પુરો અનેક હોય. ॥૬૩॥

तत्तो तहाविहो कोइ नत्थि वज्झाण अंतरंगाणं ।

गेहाणित्थ विसेसो एवं किं माइ नो तत्थ ॥६४॥

અર્થ :- તતઃ તસ્માત્ કારણાત્ તેહ કારણથી નગરી બહાર ઘર છે તેહનું તથા નગરીમાંહિ ઘર છે તેહનું,અત્ર તથા વિધ કોઈ વિશેષ નથી. જેહવાં નગરી બહારનાં ઘર છે તેહવાં નગરી માહિલાં ઘર. ગ્રંથકાર પુછે છે. કહીએ એવં ઇણ પ્રકારે તત્થ-તે ભરતક્ષેત્રને વિષે કિં ન માય ? અપિતુ માય ॥૬૪॥

जुअलुप्पन्नो तयणंतरो वि पाएण भरहखित्तम्मि ।

लोगो तो माइ बहू पुरेसु गामेसु नेअव्वो ॥६५॥

અર્થ :- જુગલીયાં ઉત્પન્ન થયાં તદનંતર તિવાર પછી કહેતાં ઢુંકડે જે કાલ પ્રવાહે ભરતક્ષેત્રને વિષે લોક પુરને વિષે ગામને વિષે ઘણું માય. એહવું જાણવું. તો પાછલા કાલના કેમ ન માય ॥૬૫॥

लेसुद्देसेणेवं संमायंतंमि चक्किपरिवारे ।

कहमन्नहा सुअत्थो बुहेण तीरइ परूवेउं ॥६६॥

અર્થ :- એવં ઇણ પ્રકારે તસ્મિન્ તે ભરતક્ષેત્રના લેસુદ્દેસેણ કહેતાં લવલેસ માંહીં ચક્રીનો પરિવાર માય અન્યથા સૂત્રનો અર્થ પ્રરુપવા કેમ શક્તિમાન થઈએ ॥૬૬॥

जइ पुण सहस्सगुणिए चउसयगुणिए व कस्सई तोसो ।

तो सो तहा वि कुज्जा परं विरोहं परिहरिज्जा ॥६७॥

અર્થ :- યદિ કહેતાં જો પુનઃવળી સહસ્ર (૧૦૦૦) ગુણિત અને ચારસો ગુણિત કહીને સંતોષ ઉપજે તો તથા વિધ તે સંતોષ કરો પરંતુ સહસ્ર ગુણિત

ચારસો ગુણીત એહનું માનવું પણ એટલું કરવું વિરોધ પરિહરવો. ।।૬૭।।

अम्हाणमभिनिवेसो न कोइ इत्थ परमन्नहा सुत्तं ।

अघटंतं पिव पुव्वावरेण पडिहाइ किं करिमो ।।६८।।

અર્થ :- અત્ર અંગુલ વિચારને વિષે ગ્રંથકારક કહે છે અમ્હને કાંઈ અભિનિવેસ કહેતાં કદાગ્રહ નથી પરં અન્યથા પૂર્વાપર પહેલું અને પછી સૂત્ર વિઘટે હું સું કરું ? ।।૬૮।।

एअम्मि अपन्नविए उस्सुत्तं हुज्ज किं पि जइ इत्थ ।

तो मे मिच्छा दुक्कडमिह तत्तविऊ जिणो जेण ।।६९।।

અર્થ :- એ અંગુલ સત્તરી પ્રરુપતાં કાંઈપણ ઉત્સૂત્ર. યદિ કહેતાં જો. અત્ર કહેતાં ઈહાં, અંગુલ વિચારને વિષે મુજને ‘મિચ્છામિદુક્કડં’’ જે કારણે તત્વતો જાણ, જિન કેવલી તે જાણે ।।૬૯।।

सिरिममुणिचंदमुणीसरेहिं सुत्ताणमणुसरंतेहि ।

सुत्तगयजुत्तिसारं रइअमिणं सपरगुणहेउं ।।७०।।

અર્થ :- સૂત્રની આજ્ઞાને અનુસરતા એવા શ્રીમાન્ મુનિચંદ્રમુનીશ્વરે સૂત્રગત જે યુક્તિ તે સારં૦ પ્રધાન એહવી અંગુલસપ્તતિકાની રચના કરી । કિમર્થં રચિતં સ્વ અને પરને અર્થે. ।।૭૦।।

।। इति अंगुलसप्ततिका समाप्ता ।।

॥ ॐ श्रीअनन्तलब्धिनिधानाय श्रीगौतमगणधराय नमः ॥

॥ आगमोद्धारकश्रीमद्आनन्दसागरसूरीश्वरेभ्यो नमः ॥

॥ श्री जिनकीर्तिसूरिणा विरचिता ॥

॥ स्वोपज्ञनमस्कारस्तववृत्ति ॥

ॐ नमः सिद्धं। जिनं विश्वत्रयीवंद्य-मभिवंद्य विधीयते। परमेष्ठिसूत्रव्याख्या, गणितप्रक्रियाऽन्विता ॥१॥० तत्रादावभिधेयगर्भां समुचितेष्टदेवतानमस्काररूपमंगलप्रतिपादकां गाथामाह-

परमेष्ठिनमुक्कारं, थुणामि भत्तीइ तन्नवपयाणं।
पत्थार १, भंगसंखा २, नट्ठ ३, दिट्ठा ४ कहणेणं ॥१॥

व्याख्या परमेष्ठिनोऽर्हदादयस्तेषां नमस्कारः श्रुतस्कंधरूपो नवपदाष्टसंपदष्टषष्ट्यक्षरमयो महामंत्रस्तं भक्त्या स्तवीमि, तस्य नमस्कारस्य नवसंख्यानां पदानां प्रस्तारो भंगसंख्या नष्टमुद्दिष्टं आदिशब्दानुपूर्व्यनानुपूर्व्यादिगुणनमहिमा च, एतेषां कथनेन तत्रादौ प्रथमो व्यस्तमपि बहुवक्तव्यं प्रस्तारमुल्लंघ्य स्वल्पवक्तव्ये भंगपरिमाणे करणमाह-

एगाईण पयाणं, गणअंताणं परुप्परं गुणणे।
अणुपुव्विप्पमुहाणं, भंगाणं हुंति संखाउ ॥२॥

व्याख्या इह गणः स्वाभिमतः पदसमुदायः ततः एकादीनां पदानाम् द्विकत्रिकचतुष्कपंचकादिगणपर्यन्तानां स्थापितानां परस्परं गुणने-ताडने

आनुपूर्व्यनानुपूर्व्यादिभंगानां संख्या स्यु:, तथाहि-एकादीनि पदानि नवपर्यन्तानि क्रमेण स्थाप्यन्ते १ |२ |३ |४ |५ |६ |७ |८ |९ अत्र मिथोगुणने यथा अत्राद्यस्यैकरुपस्य पदस्य द्वितीयाभावेन मिथोगुणनाभावात् एक एव भंग:, तथा एकद्विकयोर्गुणने जातौ द्वौ द्विकगणस्य भंगसंख्या २ द्वौ त्रिभिर्गुणितौ जाताषट्, एषां त्रिकगणस्य भंगसंख्या ३, तत: षट् चतुर्भिर्गुणिता जाता:श्चतुर्विंशति: एषा चतुष्कगणस्य भंगसंख्या ४, तत श्चतुर्विंशति: पंचभिर्गुणिता जातं विंशत्युत्तरं शतं एषा पंचकगणस्य भंगसंख्या ५, विंशत्युत्तरशतं षड्भिर्गुणितं जातानि सप्तशतानि विंशत्युत्तराणि एषा षट्क गणस्य भंगसंख्या ६, इयं च सप्तमिर्गुणिता जाता पंचसहस्त्रश्चत्वारिंशदधिका एतावती सप्तकगणस्य भंगसंख्या ७, इयं अष्टमिर्गुणिता जाता अष्टकगणस्य भंगसंख्या श्चत्वारिंशत्सहस्त्राणि त्रीणिशतानि विंशत्युत्तराणि ८, एते भंगा नवमि गुंणिता जाता स्तिस्त्रो लक्षा: द्वाषष्टि: सहस्त्रा: अशीत्यधिकानि अष्टौ शतानि च एषा नमस्कार नवपदानां आनुपूर्व्वी अनानुपूर्व्वी पश्चानुपूर्व्वी भंगानां संख्या ९, एता एव भंगसंख्या गाथाभिराह-

एगस्स एगभंगो, दोण्णं दो चेव तिण्हछभंगा।
चउवीसं च चउण्णं, वीसुत्तर सयं च पंचण्हं ।।३।।

सत्तसयाणि वीसा, छण्हं पणसहसचत्तसत्तण्णं।
चालीससहस्सतिसया, वीसुत्तरा हुंति अठ्ठण्हं ।।४।।

लक्खतिगं बासट्ठी, सहस्स अठ्ठयसयाणि तह। असीइ
नवकार नवपयाणं, भंगसंखाउ नायव्वा ।।५।।

गाथात्रयं स्पष्टं एषां भंगानामान्याह-

तथ्थ पढमाणुपुव्वी, चरमा पच्छाणुपुव्विया नेया। सेसाओ

मज्झिमाओ, अणाणुपुव्वीओ सव्वाओ ॥६॥

स्पष्टा अत्र पंचपदीमाश्रित्य विंशत्युत्तरशतभंगकयंत्रकं लिख्यते यथा, अथ प्रस्तारमाह-

अणुपुव्विभंग हिट्ठा जिट्ठं, ठविय अग्गओ उवरिं सरिसं।
पुव्विं जिट्ठाइ कमा, से से मुत्तुं समयभेयं ॥७॥

व्याख्या-आनुपूर्व्वी भंगस्य पूर्वन्यस्तस्योपलक्षणत्वादनानुपूर्व्वी भंगस्याऽपि पूर्वन्यस्तस्याऽधस्तात् द्वितीयपंक्तावित्यर्थ:, ज्येष्टं सर्वप्रथमं अंकं स्थापय इति क्रिया सर्वत्र योज्या तथाऽग्रत उपरीति उपरितनपंक्तिसदृशं अंकराशी मितिगम्यं स्थापय तथा पूर्व्वमिति यत्र ज्येष्ट: स्थापितस्तत: पूर्व्वभागे पश्चाद् भाग इत्यर्थ: ज्येष्टानुजेष्टादिक्रमात् शेषान् स्थापय अंकानिति गम्यं वक्ष्यमाणगाथारीत्या सदृशांक स्थापना समयभेदस्तं मुक्त्वाटालयित्वेत्यर्थ: तत्र पंचपदीमाश्रित्योदाहरणं यथा १ २ ३ ४ ५ एषाऽऽनुपूर्व्वी अत्र एकस्य सर्वज्येष्टत्वेन तस्यापर ज्येष्टाभावान्न किंचिन्तदध: स्थाप्यते, ततो द्विकस्यैकको ज्येष्ट: स्यादत: स तदध: स्थाप्यते, अग्रत उपरीति उपरितनपंक्ति सदृशोऽंकराशि ३ ४ ५ रुप: स्थाप्यते, शेषोऽत्र द्विकस्तत: स: पूर्व स्थाप्य जाता द्वितीयापंक्ति: २ १ ३ ४ ५, अथ तृतीयपंक्तौ आद्यस्य द्विकस्य एकको ज्येष्टोऽस्ति परं तस्मिन् स्थाप्यमानेऽग्रत उपरितनांक १ ३ ४ ५ रुपस्थापने सदृशांकस्थापनारुप: समयभेद: स्यात् ततो द्विको मुच्यते एकस्य च ज्येष्टाभावात्याग: तत: एककं द्विकं च मुक्त्वा त्रिकस्य ज्येष्टो द्विकोऽस्ति तदध: स्थाप्यते अग्रत उपरि सदृशो ४ ५ रुपावंकौ स्थाप्यौ पूर्व च शेषावेकक: त्रिको ज्येष्टादिक्रमात् स्थाप्यो जाता तृतीयपंक्ति: १ ३ २ ४ ५॥

१	२	३	४
१ २ ३ ४ ५	१ २ ३ ५ ४	१ २ ४ ५ ३	१ ३ ४ ५ २
२ १ ३ ४ ५	२ १ ३ ५ ४	२ १ ४ ५ ३	३ १ ४ ५ २
१ ३ २ ४ ५	१ ३ २ ५ ४	१ ४ २ ५ ३	१ ४ ३ ५ २
३ १ २ ४ ५	३ १ २ ५ ४	४ १ २ ५ ३	४ १ ३ ५ २
२ ३ १ ४ ५	२ ३ १ ५ ४	२ ४ १ ५ ३	३ ४ १ ५ २
३ २ १ ४ ५	३ २ १ ५ ४	४ २ १ ५ ३	४ ३ १ ५ २

५	६	७	८
२ ३ ४ ५ १	१ २ ४ ३ ५	१ २ ५ ३ ४	१ २ ५ ४ ३
३ २ ४ ५ १	२ १ ४ ३ ५	२ १ ५ ३ ४	२ १ ५ ४ ३
२ ४ ३ ५ १	१ ४ २ ३ ५	१ ५ २ ३ ४	१ ५ २ ४ ३
४ २ ३ ५ १	४ १ २ ३ ५	५ १ २ ३ ४	५ १ २ ४ ३
३ ४ २ ५ १	२ ४ १ ३ ५	२ ५ १ ३ ४	२ ५ १ ४ ३
४ ३ २ ५ १	४ २ १ ३ ५	५ २ १ ३ ४	५ २ १ ४ ३

९	१०	११	१२
१ ३ ५ ४ २	२ ३ ५ ४ १	१ ३ ४ २ ५	१ ३ ५ २ ४
३ १ ५ ४ २	३ २ ५ ४ १	३ १ ४ २ ५	३ १ ५ २ ४
१ ५ ३ ४ २	२ ५ ३ ४ १	१ ४ ३ २ ५	१ ५ ३ २ ४
५ १ ३ ४ २	५ २ ३ ४ १	४ १ ३ २ ५	५ १ ३ २ ४
३ ५ १ ४ २	३ ५ २ ४ १	३ ४ १ २ ५	३ ५ १ २ ४
५ ३ १ ४ २	५ ३ २ ४ १	४ ३ १ २ ५	५ ३ १ २ ४

१३	१४	१५	१६
१ ४ ५ २ ३	१ ४ ५ ३ २	२ ४ ५ ३ १	२ ३ ४ १ ५
४ १ ५ २ ३	४ १ ५ ३ २	४ २ ५ ३ १	३ २ ४ १ ५
१ ५ ४ २ ३	१ ५ ४ ३ २	२ ५ ४ ३ १	२ ४ ३ १ ५
५ १ ४ २ ३	५ १ ४ ३ २	५ २ ४ ३ १	४ २ ३ १ ५
४ ५ १ २ ३	४ ५ १ ३ २	४ ५ २ ३ १	३ ४ २ १ ५
५ ४ १ २ ३	५ ४ १ ३ २	५ ४ २ ३ १	४ ३ २ १ ५

१७	१८	१९	२०
२ ३ ५ १ ४	२ ४ ५ १ ३	३ ४ ५ १ २	३ ४ ५ २ १
३ २ ५ १ ४	४ २ ५ १ ३	४ ३ ५ १ २	४ ३ ५ २ १
२ ५ ३ १ ४	२ ५ ४ १ ३	३ ५ ४ १ २	३ ५ ४ २ १
५ २ ३ १ ४	५ २ ४ १ ३	५ ३ ४ १ २	५ ३ ४ २ १
३ ५ २ १ ४	४ ५ २ १ ३	४ ५ ३ १ २	४ ५ ३ २ १
५ ३ २ १ ४	५ ४ २ १ ३	५ ४ ३ १ २	५ ४ ३ २ १

अथ चतुर्थपंक्तौ एककस्य ज्येष्ठाभावात्तं मुक्त्वा त्रिकस्याऽधोज्येष्ट: स्थाप्यते परं तथा समयभेद:- स्यात्ततोद्धिकं त्यक्त्वा सर्वज्येष्ट एकक: स्थाप्य:, अग्रतउपरितनसद्दश २४५ रुपा अंका: स्थाप्या: शेषश्चात्रत्रिक: सपूर्व्व स्थाप्य: जाताश्चतुर्थी पंक्ति: ३१२४५, एवमनया प्रक्रियया तावज्ज्ञेयं यावचरमपंक्तौ पंचचतुष्कत्रिकद्विकैकका: ५४३२१। अथ प्रस्तारकरणांतरं विवक्षु: प्रस्तावनागाथामाह-

एगाईणपयाणं, उड्ढअहो आयया सुपंतीसु।
पच्छारकरणमवरं भणामि परिवट्ट अंके हिं॥८॥

व्याख्या-इह एकादीनां पदानामुर्ध्वाध आयता पंक्तय: प्रस्तार्यंते, ततस्तासु पंक्तिषु प्रस्तारस्य करणमपरं भणामि परिवर्त्तकिं: इह यस्यां पंक्तौ यावद्भिर्वारैकेकं पदं परावर्त्त्यंते तस्यां २ पंक्तौ तदंक संख्याया: परिवर्त्तांक इति संज्ञा तत्र पूर्व परिवर्त्तांकानयने करणमाह-

अंतंकेण विभत्तं गणगणियं लध्दु अंकु सेसेहि।
भइयव्वो परिवट्टो, नेया नवमाइ पंतीसु ॥९॥

व्याख्या गणस्य-गच्छस्य प्रस्तावादत्र नवकरुपस्य गणितं विकल्प भंगसंख्या ३६२८८० रूपं, तदंत्यांकेनाऽत्र नवकरूपेण भक्तं लब्धं ४०३२० ततो नवमपंक्तावयं परिवर्तांको ज्ञेया:, कोऽर्थ: अस्यां पंक्त वेतावन्त एतावतां वारान्नवमाष्टमसप्तमादीनि पदान्यधोऽधोन्यसनीयानि तथा लब्धोऽंक: ४०३२० रुपैरष्टभि र्भज्यते लब्धं ५०४० अयमष्टमपंक्तौ परिवर्त्तोऽस्य च प्राग्वत् शेषै: सप्तभिर्मागे लब्धं ७२० सप्तमपंक्तावयं परिवर्त्त: अस्य च प्राग्वत् शैषै: षड्भि भागे लब्धं १२० षष्ट पंक्तौ परिवर्त्तऽकोयं तस्य च पंचभि र्भक्ते लब्धं २४ पंचमपंक्तौ परिवर्त्त: अस्य चतुर्भि र्मागे लब्धं ६ चतुर्थ पंक्तौ परिवर्त्त अस्य तुत्रिभि भागे लब्धँ द्वयं २ तृतीयपंक्तौ परिवर्त्तेऽस्य द्वाभ्यां भागे लब्धं १ द्वितीयपंक्तौ परिवर्त्त तस्याप्येकेन भागे लब्ध: १ एक: प्रथमपंक्तौ परिवर्त्तोऽथ एतानेव परिवर्त्तान् प्रकारांतरेणानयति-

पुव्वगण भंगसंखा, अहवा उत्तरगणंमि परिवट्टो।
निय २ संखा निय २ गणअंतंकेण भत्तव्वा ॥१०॥

व्याख्या-अथवा शब्द प्रकारांतरेण पूर्व्वगणस्य या भंगसंख्या 'एगस्स एग भंगो' इत्यादिका सैवोत्तरगणे परिवर्त्तस्सु तुल्य इत्यर्थ:, तथाहि-एककरूपस्य पूर्वगणस्य या भंगसंख्या एकरूपा, सैवोत्तरगणे द्विकरुपे परिवर्त्त: तथा द्विकगणस्य भंग संख्या द्विकरुपा, उत्तरगणे त्रिकरुपे परिवर्त्तोऽपि द्वयरुप: तथा त्रिकगणे भंगा षट्,तत श्चतुर्थगणे परिवर्त्तोऽपि

षट्करुप:, तथा चतुर्थगणे भंगा २४ पंचमगणे परिवर्त्तोऽपि २४ रुप:, एवमग्रतोऽपि ज्ञेयं, अथोत्तरार्द्धेन परिवर्त्तानियने तृतीयं प्रकारमाह; 'निय' २ इत। अथवा निज २ गणस्य भंगसंख्या निजनिजेन गणस्यांत्यांकेन भक्ता परिवर्त्त: स्यात्, तथाहि-एककगणस्य संख्या भंगसंखकरुपा सांऽत्यांकेनात्रैककरुपेण भक्ता लब्ध एकोऽयमाद्यपंक्तौ तथा द्विकगणे भंगसंख्याद्वयरुपा सा द्विकगणस्यांत्याकेन द्विकरुपेण भक्ता लब्ध एकोऽत्रापि परिवर्त्तो एक एव तथा त्रिकगणे भंगसंख्या षट् स्वरुपा सा त्रिकगणस्यांकेन त्रिक त्रिकरुपेण भक्ता लब्धौ द्वौ त्रिकगणे परिवर्त्त:। तथा चतुर्थगणे भंगसंख्या २४ रुपा सांत्यांकेन चतुष्करुपेण भक्ता लब्धा: षट् अत्रायं परिवर्त्त: एवमग्रतोऽपि ज्ञेयं। अथैतावनेव परिवर्त्तान् पूर्व्वानुपूर्व्या गाथाबन्धेनाह-

इग १ इग २ दु ३ छ ४ चउवीसं ५ वीसुत्तरसयं च ६।
सत्तसयवीसा७ पणसहसा,
चालीसा८ चत्तसहस्सातिसयवीसा९ ॥११॥

-स्पष्टा इयं परिवर्त्तस्थापना।

अथ परिवर्त्तै:।

१	२	३	४	५	६	७	८	९
१	१	२	६	२४	१२०	७२०	५०४०	४०३२०

प्रस्तुतं प्रस्तारयुक्तिं गाथाद्वयेनाह-

परिवट्टंकपमाणा, अहो २ अंतिमाइपंतीसु।
अंतिम पमिइ अंका, ठविज्ज वज्जिअ समयभेयं ॥१२॥

जा सयलभंगसंखा, नवरं पंतीसु दोसु पढमासु।
कमउक्कमओ दुन्हवि, सेसे अंके ठविज्जासु ॥१३॥

व्याख्या-स्वस्वपरिवर्त्तांकप्रमाणास्तत् संख्यास्तु अल्पवारान् पश्चानुपूर्व्याऽत्यादिषु पंक्तिष्वंत्यप्रभृतीनंकानऽधोऽध: स्थापयेत् समयभेदं वर्जयित्वा सकलभंगसंख्यापूर्त्तिं यावत् नवरं प्रथमपंक्तिद्वये प्रथमद्वितीयपंक्त्योरित्यर्थ: शेष अंकद्वयं क्रमोत्क्रमाभ्यां स्थाप्यं, पंचपदानाश्रित्य भावना यथा अत्रांत्यापंक्ति: पंचमी तस्यां च चतुर्विंशतिरुप: परिवर्त्तांक: ततश्चतुर्विंशति वारानंत्योऽंक पंचकरुप: स्थाप्य:, ततश्चतुष्कत्रिकद्विकैकका: क्रमेण चतुर्विंशति चतुर्विंशतिवारानऽधोऽध: स्थाप्या:, यावज्जाता सकलभंगसंख्या विंशत्युत्तरशतरुपा संपूर्णा, तत: चतुर्थपंक्तौ षट्करुप: परिवर्त्तांक समयभेदकारिणमंत्यमपि पंचकं मुक्त्वा चतुष्कत्रिकद्विकैकका: षट् वारान् स्थाप्या:, तत: षटवारान् पंचक: स्थाप्य: तत: समयभेदकरं चतुष्कं मुक्तवा त्रिकद्विकैकका: षट् षट् संख्यान् वारान् स्थाप्याः, ततः समयभेदकरं त्रिकं मुक्त्वा पंचकयतुष्कद्विकैकाः षट् २ संख्याः स्थाप्याः, ततः समयभेदकं द्विकं मुक्त्वा पंचकचतुष्कत्रिकैकका: षट् २ संख्या: स्थाप्या:, तत: समयभेदकरमेककं त्यक्त्वा पंचकचतुष्कत्रिकद्विका: षट् षट् संख्या स्थाप्या:, जाता चतुर्थपंक्ति: संपूर्णा:, अथ तृतीय पंक्तौ द्विकरुप: परिवर्तांक: तत: पंचकं चतुष्कं समयभेदकरं मुक्त्वा त्रिकद्विकैकका द्वि र्द्वे स्थाप्या:, तत: पंचकं त्रिकं च मुक्त्वा चतुष्कद्विकैकका: द्विर्द्वि: स्थाप्य: ततश्चतुष्कत्रिकैकका: ततश्चतुष्कत्रिकद्विका: ततस्त्रिकद्विकैकका: तत: पंचकद्विकैकका: तत: पंचकत्रिकद्विका: एवमंत्यादयोऽंका: समयभेदकरानंकान् मुक्त्वा द्विर्द्वि: स्थाप्या: तावत् यावत् संपूर्णा तृतीया पंक्ति: स्यात् आदिपंक्तिद्वये च शेषावंकौ पूर्वभंगे क्रमात् द्वितीय भंगे तु क्रमात् स्थाप्यौ यावत् द्वेऽपि पंक्ती संपूर्णे स्याताम्, अथ समयभेदस्वरुपम् प्राह-

जंमि य निखित्ते, खलु सो चेव हविज्ज अंकविन्नासो।
सो होइ समयभेओ, वज्जेयव्वो पयत्तेण॥१४॥ स्पष्टा।

अथ नष्टानयने करणमाह-

नट्ठंको भाइज्जइ, परिवट्टेहिं इहंति माईहिं।
लद्धा अंताइगया, तयग्गिमं जाण नट्ठं तु॥१५॥

इगसे सेसेसंका ठाविज्ज कमेण सुन्न। सेसंमि लद्धं करु,
इगहीणं उक्कमओ ठवसु सेसंके॥१६॥ युग्मम्।

व्याख्या-नष्टांको नष्टस्वरुपस्य संख्यांक: सोऽंत्यादिभि: परिवर्त्तकै भज्यते यल्लभ्यते तदंकसंख्या अंत्यादयोऽंकागता ज्ञेया: कोऽर्थ: नष्टरुपत: पूर्वं तावत् संख्या अंत्यादयोऽंकास्तस्यां पंक्तौ परिवर्त्तांक संख्यवारान् स्थित्वा तत उच्छिता इत्यर्थ: ततस्तेभ्य: पश्चानुपूर्व्या यदग्रेतनमंकरुपं तन्नष्टं ज्ञेयं, कोऽर्थ: तन्नष्टकथने तत्र २ पंक्तौ लेख्यमित्यर्थ: एवं क्रियमाणे यद्येक: शेष: स्यात्तदा शेषरुपाणि लिखितरुपादवशिष्टानि क्रमेण स्थाप्यानि प्रथमादिपंक्तिषु लेख्यानीत्यर्थ: तथा यदि शून्यं शेषम् स्यात्तदा लब्धांक एकेन हीन: कार्य: तत: एकहीनलब्धांकसंख्या अंत्यादयोऽंकास्तस्यां पंक्तौ गता ज्ञेया: पूर्वस्थापिता संप्रति उच्छिता इत्यर्थ: तेभ्य: पश्चानुपूर्व्याऽग्रेतनं नष्टं रुपं ज्ञेयं इति प्राग्वत् लिखितनष्टरुपेभ्य: शेषाऽंका प्रथमादिपंक्तिषु क्रमेण लेख्या:।

अत्र पंचपदीमाश्रित्योदाहरणं यथा त्रिशत्तमं रुपम् नष्टं तत्कीदृशम्? इति केनापि पृष्टं ततोऽत्र त्रिंशदंत्यपरिवर्त्तेन चतुर्विंशतिरुपेण भज्यते लब्ध एक: शेषा: षट् ततोऽत्र पंचमपंक्तौ पंचकरुपमेकं रूपं गतं कोऽर्थ: चतुर्विंशतिवारान् स्थित्वा संप्रति पंक्ति उच्छितमित्यर्थ: तस्माच्च पश्चानुपूर्व्याऽग्रेतनं चतुष्कं रुपं नष्टं ज्ञेयं संप्रति परिवर्त्तते इत्यर्थ: अतचतुष्को नष्टस्थाने पंचमपंक्तौ स्थाप्य: तथा शेषषट्कस्य चतुर्थपंक्तिसत्केन

षट्कपरिवर्त्तेन भागे लब्ध एक: शेषस्थाने शून्यं ततो लब्धं एकं हीनं क्रियते जातं लब्धस्थानेऽपि शून्यं ततश्चतुर्थपंक्त, प्येकमपि रुपं गतं नास्ति ततोऽन्त्यमेवपदं पंचकरुपं नष्टं ज्ञेयं शेषाऽंका एकद्विकत्रिकानुक्रमेण स्थाप्या: यथा ३२१५४ इदं त्रिंशत्तमं रुपं ज्ञेयं।

अथ द्वितीयमुदाहरणं यथा चतुर्विंशतितमं रुपं नष्टं तत्कीदृशमिति पृष्टे चतुर्विंशतेरंत्य परिवर्त्तेन २४ रुपेण भागे लब्ध एक: शेषं स्थाने शून्यं तत: पूर्वोक्तयुक्त्या शून्यशेषत्वात् लब्धमेकहीनं क्रियते जातं लब्धस्थानेऽपि शून्यं तत: पंचमपंक्तावद्याप्येकमपि रुपं गतं नास्ति ततोऽंत्य एव पंचकरुपोऽकं स्थाप्य: शेषा अंका एकद्विकत्रिकचतुष्कानुक्रमात् स्थाप्या यथा ४३२१५ इदं चतुर्विंशतितमं रुपं।

तृतीयमुदाहरंणं यथा सप्तनवतितमं रुपं नष्टं तत: सप्तनवतेरंत्य परिवर्त्तेन २४ रुपेण भागे लब्धाश्चत्वार: शेष एकोऽंत: पंचमपंक्तावंत्यादयश्चत्वारोऽंकागता ज्ञेया: तेभ्योऽग्रेतन एकको नष्टस्थाने लेख्य: एकशेषत्वात् शेषा अंका क्रमाल्लेख्या: यथा २३४५१ इदं सप्तनवतितमम्।

अथ चतुर्थमुदाहरणं यथा पंचाशत्तमं रुपं नष्टं तत: पंचाशतोऽंत्यपरिवर्त्तेन २४ रुपेण भागे लब्धौ द्वौ ततोऽंत्यपंक्ता वंत्यादाराभ्य द्वावंकौ गतौ तदग्रेतनस्त्रिको नष्ट: स्थाने लेख्य: तथा शेषस्य द्विकस्य चतुर्थपंक्तिपरिवर्त्तेन षट्करुपेण भागे किमपि न लभ्यते ततोऽत्र चतुर्थपंक्तौ एकमपि रुपं गतं नास्ति अतोऽंत्यपंचक एव नष्टस्थाने लेख्य: तत: तृतीयपंक्तौ शेषस्य द्विकस्य परिवर्त्तेन द्वयरुपेण भागे लब्ध एक शेषं शून्यं ततो लब्धमेकहीनं क्रियते जातं लब्धस्थानेऽपि शून्यं अतस्तृतीयपंक्तावेकमपि रुपं गतं नास्ति तत: पंचकस्य चतुर्थपंक्तौ स्थापितत्वेन पुन: स्थापने समयभेद: स्यादिति तं मुक्त्वाऽंत्योंकश्चतुष्क एव स्थाप्य: शेषौ २१ रुपावुत्क्रमेण स्थाप्यौ यथा २१४५३ इदं

पंचाशत्तमं रुपं।

पंचममुदाहरणं यथा पंचषष्टितमं रुपं नष्टं ततः पंचषष्टेरंत्यपरिवर्त्तेन २४ रूपेण भागे लब्धौ द्वौ ततः पंचकचतुष्करुपौ द्वौ अंकौ गतौ ताभ्यामग्रेतनस्त्रिको नष्टस्थाने लेख्यः शेषाणां सप्तदशानां चतुर्थपंक्तिपरिवर्त्तेन भागे लब्धौ द्वौ ततः पंचकचतुष्करुपावंसकौ गतौ तदग्रेतनस्त्रिकाश्च स्थाप्यते तदा समयभेद स्यादिति तं मुक्त्वा द्विक स्थाप्यः शेषाणाम् तृतीयपंक्तिपरिवर्त्तेन भागे लब्धौ द्वौ शेषः एकोऽत्रापि पंचकचतुष्कौ द्वौ गतौ तदग्रेतनयो स्त्रिकद्विकयोः स्थापने समयभेद इति तौ त्यक्त्वा एककः स्थाप्यः, एकशेषत्वात् शेषौ द्वौ अंकौ क्रमेण स्थाप्यौ यथा ४५१२३ इदं पंचषष्टितमं रुपं।

षष्ठमुदाहरणं यथा सप्तमं रुपं नष्टं तत्र सप्तानामंत्यः परिवर्त्तेन चतुर्विंशत्या भागो नाप्यते ततो त्रैकमपिरुपं गतं नास्ति इति पंचक एव स्थाप्यः अथ सप्तानां चतुर्थपंक्तिपरिवर्त्तेन षट्करूपेण भागे लब्धः एक शेषश्चैकः ततः एकोऽंत्योंऽकोऽत्र गतः 'नठ्ठदिठ्ठविहाणे' त्यादि वक्ष्यमाणगाथया वर्जितत्वात् पंचमपंक्तिस्थितः पंचको गतो मध्ये न गण्यते ऽंत्यांकोऽत्र चतुष्करूप एव गत तदग्रेतनस्त्रिकश्च नष्टस्थाने लेख्यः एकशेषत्वात् शेषाः अंकाः क्रमेण लेख्याः यथा १२४३५।

अथ सप्तममुदाहरणं तत्र एकचत्वारिंशत्तमं रूपं नष्टं एकचत्वारिंशतोंऽत्य परिवर्त्तेन भागे लब्ध एकः ततः एकोंऽत्योंऽकः पंचको गतः तदग्रेतनचतुष्को नष्टस्थाने लेख्यः ततश्चतुर्थपंक्तिपरिवर्त्तेन ६ रूपेण शेषसप्तदशानां भागे लब्धौ द्वौ 'नठ्ठदिठ्ठे' त्यादि गाथया वर्जितत्वात् चतुष्कं टालयित्वा शेषावंत्यादारभ्य द्वावंकौ पंचकत्रिकरूपौ गतौ ततस्तदग्रेतनो द्विकश्चतुर्थपंक्तौ लेख्यः तथा शेषाणां पंचानां तृतीयपंक्तिपरिवर्ते २ रूपेण भागे लब्धौ द्वौ अत्रापि 'नठ्ठु दिठ्ठे 'त्यादि गाथारीत्या टालयित्वा चतुष्कं, शेषौ द्वौ अंकौ

पंचकत्रिकौ गतौ तदग्रेतनो द्विको नष्टः स्थाने लेख्यते परमेवं समयभेदः स्यादिति तं मुक्त्वा तृतीय पंक्तौ तदग्रेतन एकको लिख्यते एकशेषत्वात् शेषावंकौ त्रिकपंचकौ क्रमेण लेख्यौ यथा ३५१२४ इदं एकचत्वारिंशत्तमं रुपम् एवं सर्वोदाहरणेषु ज्ञेयं।

अथोद्दिष्टानयने करणमाह-

अंता इग य अंका, नियर परिवट्ट ताडिया सव्वे।
उद्दिट्ठ भंगसंखा, इगेण सहिया मुणेयव्वा ॥१७॥

व्याख्या-यावंतोऽंकाः सर्वपंक्तिष्वंत्यादयो गताः स्युः कोऽर्थः, स्वस्वपरिवर्त्तांकसंख्यावारान् वर्तित्वोत्थिताः स्युः तेऽंकाः स्व २ परिवर्त्तेस्ताडिताः गुणिताः पश्चादेकयुता उद्दिष्ट भंगस्य संख्या स्यात्। उदाहरणं यथा २३४५१, इदं कतिधम् रूपमिति-केनाऽपि पृष्टं; अत्रांत्यपंक्तौ द्रष्ट एककः अतोऽंत्यादयः पश्चानुपूर्व्या पंचकचतुष्कत्रिकद्विकरूपाश्चत्वारोऽंका मताः, ततश्चत्वारः पंचमपंक्तिपरिवर्त्तेन २४ रूपेण गुणिता जाता षण्णवतिः, तथा चतुर्थपंक्तौ द्रष्ट पंचकोऽतोऽत्र गतांकाभावः तृतीयपंक्तौ द्रष्टचतुष्कः, अत्र पंचको गतः स्यात् परं 'नट्ठु दिट्ठे' त्यादि गाथया वर्ज्जितत्वात् तद् गतमध्ये न गण्यते, तेनाऽत्राऽपि गतांकाभावः, एवं द्वितीयपंक्तौ पंचकचतुष्कौ प्रथमपंक्तौ च पंचकचतुष्कत्रिकागताः स्युः परं वर्जितत्वेन गतांकेषु न गण्यंते, अतस्तत्रापि गतांकाभावः, ततः षण्णवतिरेकयुता जीता सप्तनवतिः इदं सप्तनवतितमं रुपं तथा ३२१५४. इदं कतिधमिति पृष्टे, अत्रांऽत्यपंक्तौ द्रष्टः चतुष्कः ततः एकः पंचकरुपोंऽको गतः ततः एकश्चतुर्विंशत्या परिवर्त्तेन गुण्यते जाताः २४, चतुर्थपंक्तौ पंचकस्य द्रष्टत्वात् गर्तोकः कोऽपि नास्ति तृतीयपंक्तौ द्रष्टः एककः 'नट्ठु दिट्ठे' त्यादि गाथोदितत्वात्

पंचकचतुष्कौ गतांकमध्ये न गण्येते, ततस्त्रिकद्विकरूपौ द्वावेवगतौ द्वौ च स्वपरिवर्त्तेनद्विकरुपेण गुणिता जाताश्चत्वार: पूर्वं चतुर्विंशतिमध्ये क्षिप्ता जाता २८। द्वितीयपंक्तौ द्रष्टो द्विकोऽत्रापि पंचकचतुष्कयो: प्राग्वत् वर्जितत्वात् एक एव त्रिकरुपोऽंको गत: स्वस्वपरिवर्त्तेनैकरुपेण गुणितो जाता एक एव पूर्वाष्टाविंशतिमध्ये क्षिप्त: जाता एकोनत्रिंशत् प्रथमपंक्तौ तु प्राग्वत् पंचकचतुष्कयोर्वर्ज्जितत्वेन गतोऽंक: कोऽपि नास्ति, सर्वमीलने एकोनत्रिंशदेकेनयुतात्रिंशत् तत: इदं त्रिंशत्तम रुपं तथा २३४१५। अयं कतिथोभंग इति-केनापि पृष्टं, अत्रांत्यपंक्तौ पंचकस्य द्रष्टत्वात् न कोऽपि गतोऽंक: चतुर्थपंक्तौ प्राक्तनरीत्या पंचकस्य वर्ज्जितत्वाच्चतुष्कत्रिकद्विकरुपास्त्रयोऽंकागतास्ततस्त्रय· स्वपरिवर्त्तेन ६ रुपेण गुणिता जाता १८ तृतीयपंक्तौ पंचकस्य वर्जितत्वात् गतोऽंको नास्ति एवं द्वितीयप्रथमपंक्त्योरपि ततोऽष्टादश एकयुता जाता १९, अयं एकोनविंशो भंग: तथा २१४५३, अयं कतिथ इति पृष्टे अत्रांत्यपंक्तौत्रिकस्य द्रष्टत्वात् पंचकचतुष्करुपौ द्वौ अंकौ गतौ ततो द्वौ स्वपरिवर्त्तेन २४ रुपेण गुणितौ जाता: ४८ चतुर्थपंक्तौ पंचकस्य द्रष्टत्वेन गतोऽंको नास्ति, तृतीयपंक्तावपि पंचकस्य प्रोक्तरीत्या वर्ज्जितत्वान्नेकोऽपि गतोऽंक द्वितीयपंक्तौ पंचकचतुष्कत्रिकाणामपोदितत्वात् द्विकरुपएक एव गतोंक: स एकेन गुणितो जात: एक एव ४८ मध्य क्षिप्तो जात: एकोनपंचाशदेकयुता जाता पञ्चाशत् अयं पंचाशत्तमो भंग इति वाच्यं, एवं सर्वत्र ज्ञेयं।

गतांकगणनेऽपवादमाह-

नठ्ठु दिठ्ठविहाणे, जे अंका अंतमाई पंतीसु।
पुव्विं ठविया नहि ते, गयंकगणणे गणिज्जंति॥१८॥

व्याख्या-नष्टोद्दिष्टविधौ येऽंका पश्चानुपूर्व्याऽंत्यादिषु पंक्तिषु पूर्वं स्थापिता भवंति,

ते गतांकसंख्यायां क्रियमाणायां न गण्यंते । अंत्यादारभ्यांक-क्रमायाताऽपि टाल्यंते ते हि अंत्यादिपंक्तिषु स्थितत्वेनापरपंक्तिषु अद्यापि नाधिकृता अतस्तान् टालयित्वा गतांकानां संख्या: कार्येत्यर्थ: भावना नष्टोद्दिष्टोदाहरणेषु कृता।

अथ कोष्टकप्रकारेण 'नष्टोद्दिष्टे' आनिनीषु: पूर्वं कोष्टकस्थापनामाह-

पढमाए इगुकोठो उड्ढअहो आययासु पंतीसु।
एगेगवड्ढमाणा, कोट्ठा सेसासु सव्वासु ।।१९।।

व्याख्या-इहोर्ध्वाध आयता: कोष्टकपंक्तयो रेखाभि: क्रियन्ते तत्र प्रथमपंक्तौ एक एव कोष्टक: शेषपंक्तिषु पूर्व २ पंक्तित उत्तरोत्तरपंक्तिष्वधस्तात् संख्ययैककवर्द्धमानां कोष्टका: कार्या:।

अथ कोष्टकेष्वंकस्थापनामाह-

इगु आइम पंतीए, सुन्ना अन्ना सुआइ कोठेसु।
परिवट्टा बीएसु, दुगाइ गुणियाय सेसेसु ।।२०।।

व्याख्या-आदिमपंक्तौ प्रथमकोष्टके एकक एव स्थाप्य:, अन्यासुद्वीतीयादिपंक्तिष्वाद्य कोष्टकेषु शून्यान्येव स्थाप्यानि, द्वितीयेषु कोष्टकेषु परिवर्त्तांका: स्थाप्या:, तथा तृतीयकोष्टकेषु त एव द्विगुणा: चतुर्थे कोष्टकेषु त एव त्रिगुणा: पंचमेषु चतुर्गुणा: षष्टेषु पंचगुणा: सप्तमे, षड्गुणा: अष्टमे सप्तगुणा: नवमकोष्टकेऽष्टगुणा: कोष्टकपंक्तिस्थापनायंत्रकं यथा-

अथ नष्टोद्दिष्टविद्यौ कोष्टकेष्वंकगुणनरीतिमाह-

पुव्वठियं के मुत्तुं, गणियव्वा अंतिमाइपंतिसु।
तुट्ठाओ उवरिमाओ, आइं काऊण लहु अंकं ।।२१।।

अहवा जिट्ठं अंकं, आइं काऊण मुत्तु ड्डवियं के।
पंतिसु अंतिमाइसु, हिट्ठिमकोट्ठाउ गणियव्वं ॥२२॥

व्याख्या-यथा प्राक् नष्टोद्दिष्टविधौ पश्चानुपूर्व्याऽत्यादिपंक्तिषु येऽकाः पूर्वं स्थापिताः स्युस्ते गतांकेषु न गण्यन्ते, तथा ऽत्राऽपि तान्मुक्त्वा लघुं लघुमंकमादौ कृत्वोपरितनकोष्टकाद् गणनीयम् पश्चानुपूर्व्या नवाऽष्टसप्तषट्पंचचतुरादिभिरंकैः कोष्टका अंकनीया इत्यर्थः, अथवा ज्येष्टमंकमादिकृत्वाऽधस्तन कोष्टकाद् गणनीयं पूर्व्यानुपूर्व्या एकद्वित्रिचतुःपंचादिभिरंकैः कोष्टका अंकनीया इत्यर्थः नष्टाद्यानयनेऽयमर्थः स्पष्टो भावी।

अथ नष्टानयनमाह-

पइपंती एग कोठय, अंकगाहणेण जेहिं जेहिं सिया।
मूलइगंकज्जुएहिं, नट्ठं को ते सुखविअक्खे ॥२३॥

अक्ख ठाणसमाइं, पंतीसु तासु नट्ठरुवाइं।
नेआइं सुन्न कोठय, संखा सरिसाइं सेसासु ॥२४॥

१	०	०	०	०	०	०	०	०
	१	२	६	२४	१२०	७२०	५०४०	४०३२०
		४	१२	४८	२४०	१४४०	१००८०	८०६४०
			१८	७२	३६०	२१६०	१५१२०	१२०९६०
				९६	४८०	२८८०	२०१६०	१६१२८०
					६००	३६००	२५२००	२०१६००
						४३२०	३०२४०	२४१९२०
							३५२८०	२८२२४०
								३२२५६०

युग्मव्याख्या-इह प्रतिपंक्ति सत्कैकक एव कोष्टकांको ग्राह्य: ततो यैर्यैः कोष्टकांकै: परिवर्त्तसत्कै र्मूलपंक्तिसत्कैकयुतैर्नष्टांको नष्टभंगस्य संख्या स्यात् तेषु तेषु कोष्टकेष्वभिज्ञानार्थं हे शिष्य त्वं अक्षान् क्षिप स्थापय ॥२३॥ अथ द्वितीयगाथार्थ: कथ्यते अक्षस्थानानि अक्षक्रान्ता: कोष्टका: तै: समानिसंख्यया तुल्यानि कोऽर्थ: अक्षा क्रान्त कोष्टकानां प्रथमो द्वितीयतृतीयश्चतुर्थ:पंचम इत्यादि रुपाया संख्या तासु पंक्तिषु नष्टरुपाणामपि सैव संख्या ज्ञेया। यावंतिथोऽक्षाक्रांत: कोष्टकस्तावंतिथं नष्टं रुपमित्यर्थ: शेषा: स्व अक्षानाक्रांतपंक्तिषु शून्यकोष्टक संख्या तुल्यानि नष्टरूपाणि लेख्यानि, उदाहरणं यथा त्रिंशत्तमो भंगो नष्ट: स: कीदृश इति केनाऽपि पृष्टं तत: पंचपदकोष्टकयंत्रके पंचमपंक्तिस्थ २४ तृतीयपंक्तिस्थ: ४ द्वितीयपंक्तिस्थ: १ अंकै र्जाता २९ मूलपंक्तिस्थ १ युतत्वेन ३० नष्टभंगस्य संख्या ततो भिज्ञानार्थमेतेषु कोष्टकेऽक्षा: क्षिप्ता: तत: पंचमपंक्तौ सर्वलघुं पंचमादिकृत्वा पश्चानुपूर्व्या पंचम चतुर्थ इत्यादिगुणनेऽक्षाक्रांतकोष्टके स्थितश्चतुष्क:, तत: पंचमपंक्तौ नष्टस्थाने चतुष्को लेख्य: चतुर्थपंक्तिरक्षैनाक्रांताऽत: सर्वलधुपंचकमादिं कृत्वा गुणने शून्यकोष्टके स्थित: पंचक एव चतुर्थपंक्तौ नष्टस्थाने लेख्य: तथा तृतीयपंक्तौ पंचक चतुष्कौ लघू अपि पूर्वं स्थापितत्वेन मुक्त्वा शेषं त्रिकमेवलधुमादिं कुत्वा गणनेऽक्षाक्रान्त कोष्टके स्थित एकको‌ऽत: स एव तृतीयपंक्तौ नष्टस्थाने स्थाप्य: तथा द्वितीयपंक्तौ प्राग्वत् पंचकचतुष्कौ पूर्वं स्थितौ विमुच्य लघुं त्रिकमादिं कृत्वा गुणनेऽक्षाकान्त कोष्टके स्थितस्त्रिक: स एवाद्यपंक्तौ नष्टो ज्ञेय: इति जातो त्रिंशत्तमो भग: ३२१५४ एवं ज्येष्टज्येष्टमंकमादिं कृत्वाऽधस्तनकोष्टकाद् गणनेऽपीदृशमेवेदं नष्टरुपमायाति यथांत्यपंक्तौ सर्वज्येष्टमेककमादौ कृत्वाऽधस्तन कोष्टकाद् गणनेऽक्षाक्रान्तस्थाने स्थितश्चतुष्क: तत: स एव तत्र नष्टो लेख्य: चतुर्थपंक्तौ पूर्वं पंचमपंक्तिस्थापितं चतुष्कं टालयित्वाऽधस्तन कोष्टकाद् सर्वज्येष्टमेकमादिं कृत्वा

गुणनेऽक्षाक्रान्तत्वाभावात् शून्यके स्थित: पंचक एव नष्टस्थाने लेख्य: तृतीयपंक्तौ प्राग्वत् ज्येष्ठमप्येक पूर्वं स्थापितत्वात् टालयित्वा शेषं ज्येष्टं द्विकं आदिं कृत्वा गणनेऽक्षाक्रान्तस्थाने स्थितो द्विक: स एव तत्र लेख्य: आद्यपंक्तौ सर्वज्येष्टौ एककद्विकौ पूर्वं स्थापितत्वेन त्यक्त्वा ज्येष्टं द्वितीयपंक्तौ द्रष्टो द्विकोऽत्राऽपि पंचकचतुष्कयो: प्राग्वत् वर्जितत्वात् एक एव त्रिकरुपोऽंको गत: स्वस्वपरिवर्त्तेनैकरुपेण गुणितो जाता एक एव पूर्वाष्टाविंशतिमध्ये क्षिप्त: जाता एकोनत्रिंशत् प्रथमपंक्तौ तु प्राग्वत् पंचकचतुष्कयोर्वर्ज्जितत्वेन गतोऽंक:।

अथोद्दिष्टकरणमाह-

उद्दिठभंग अंकप्पमाणकोठेसु संति जे अंका।
उद्दिठभंगसंखा, मिलिएहिं तेहिं कायव्वा ॥२५॥

व्याख्या-उद्दिष्टो यो भंगस्तस्य येऽंका नमस्कार पदाभिज्ञानरूपा एकं द्वित्रिचतुरादिकास्तत्प्रमाणास्तत्संख्यास्तावतिथा इत्यर्थ:। ये कोष्टास्तेषु ये ऽंका:-परिवर्त्तांकास्संति, तैस्सर्वैरेकत्रमीलितैरुद्दिष्ट भंगस्य संख्या स्यात्,

उदाहरणं यथा ३२४१५ अयं कतिथो भंग इति पृष्टं केनचित् अत्र पंचमपंक्तौ द्रष्ट: पंचक: सर्वलघुं पंचकमादौ दत्वोपरितनकोष्टकाद् गणने शून्यकोष्टे स्थित: पंचकस्ततोऽत्र न किंचिल्लज्यते चतुर्थपंक्तौ द्रष्ट एकक: पूर्व पंचमपंचकं लघुक्रमागतमपि त्यक्त्वा चतुष्कं लघुमादौ दत्वा गणने एकाक्रान्तकोष्टकसत्का लब्धा: १८ तृतीयपंक्तौ द्रष्टचतुष्क: प्राग्वत् पंचकं त्यक्त्वा लघुं चतुष्कमादौ दत्वा गणने चतुष्काक्रान्तकोष्टकसत्कं लब्धं शून्यं द्वितीयपंक्तौ द्रष्टो द्विक: तत: प्रोक्तरीत्या पंचकचतुष्कौ लघू अपि त्यक्त्वा लघुं त्रिकमादौ दत्वा गणने त्रिकाक्रान्तकोष्टे लब्ध एकक: आद्यपंक्तौ द्रष्ट त्रिक: तत: प्राग्वत् पंचकचतुष्कौ मुक्तवा त्रिकमादौ दत्वा गणने त्रिकाक्रान्ते कोष्टे लब्ध एकक: सर्वलब्धांकमीलने जाता

२० ततोऽयं विंशतितमो भंगः ज्येष्टं ज्येष्टमंकमादौ कृत्वाऽधस्तनकोष्टकाद् गणनेऽप्यायमेव संख्या यथा पंचमपंक्तौ द्रष्टः पंचकः ततः सर्वज्येष्टमेककमादौ कृत्वाऽधस्तनकोष्टकाद् गणने पंचकाक्रान्तकोष्टके लब्धं शून्यं चतुर्थपंक्तौ द्रष्टः एककः तं ज्येष्टत्वादादौ त्यक्त्वाऽधस्तनकोष्टकाद् गणने लब्धा एककाक्रांतकोष्टकेऽष्टादशः तृतीयपंक्तौ द्रष्टश्चतुष्कः सर्वज्येष्टमप्येककं पूर्वस्थितत्वेन मुक्तवा ज्येष्टं द्विकमादौ दत्वाऽधस्तनकोष्टकाद् गणने चतुष्काक्रांतकोष्टके लब्धं शून्यं द्वितीयपंक्तौ द्रष्टो द्विकोऽत्रापि प्रोक्तरीत्या ज्येष्टमेककं मुक्तवा द्विकं ज्येष्टमादौ दत्वा गणने द्विकाक्रान्तकोष्टे लब्धः एक आद्यपंक्तौ ज्येष्टौ एककद्विकौ मुक्त्वा त्रिकज्येष्टमादौ दत्वा गणने त्रिकाक्रांतकोष्टे लब्ध एकः लब्धांकमीलने जाता विंशतिः।

द्वितीयमुदाहरणं यथा ५४३२१, अयं कतिथ इति पृष्टे अंत्यपंक्तौ द्रष्ट एकः सर्वलघुं पंचकमादौ दत्वोपरितनकोष्टकाद् गणने एकाक्रान्तकोष्टे लब्धाः ,षण्णवतिः चतुर्थपंक्तौ द्दष्टो द्विकः प्राग्वद् गणने द्विकाक्रांतकोष्टे लब्धा अष्टादश तृतीयपंक्तौ द्दष्टस्त्रिक प्राग्वद्गणने द्विकाक्रांतकोष्टे लब्धाश्चत्वारः द्वितीयपंक्तौ द्रष्टश्चतुष्कः प्राग्वत् गणने चतुष्काक्रान्तस्थाने लब्ध एकः आद्यपंक्तौ द्रष्टपंचकः प्राग्वत् गणने पंचकाक्रांतकोष्टे लब्ध एकः सर्वलब्धमीलने जातं विंशत्युत्तरशतं ततो विंशत्युत्तरशतसंख्योऽयं भंग इतवाच्यं एवं ज्ये △ टमंकमादौ दत्वाऽधस्तनकोष्टेभ्यो गणनेऽप्ययमेव संख्या यताऽत्यपंक्तौ द्रष्ट एक सर्वज्ये △ टं तं आदौ दत्वा गणने एकाक्रान्तो कोष्टे लब्धाः १६ चतुर्थपंक्तौ पूर्वं स्थितत्वेन ज्ये △ टमेककं मुक्त्वा द्विकं ज्येष्टं आदौ दत्वा प्राग्वत् गणने द्विकाकांतकोष्टे लब्धाः १८ एवं तृतीयपंक्तौ पूर्वस्थितावेकद्विकौ मुक्त्वा त्रिकमादौ दत्वा गणने तदाक्रान्तकोष्टे लब्धाः ४ द्वितीयपंक्तावेकद्विकत्रिकान् ज्येष्टानपि पूर्वं स्थितत्वेन मुक्त्वा शेषं ज्येष्टं चतुष्कमादौ

दत्वा गणने लब्ध: एक: सर्वलब्धिमीलने जातं निंशत्युत्तरशतं ततो विंशत्युत्तरशतसंख्योऽयं भंग इतिवाच्यं एवं ज्ये ष्टमंकमादौ दत्वाऽधस्तनकोष्टेभ्यो गणनेऽप्ययमेव संख्या याताऽंत्यपंक्तौ पूर्वं स्थितत्वेन ज्येष्टमेककं मुक्त्वा द्विकं ज्येष्टं आदौ दत्वा प्राग्वात् गणने द्विकाक्रातकोष्टे लब्धाः १८ एवं तृतीयपंक्तौ मुक्त्वा त्रिकमादौ दत्वा गणने तदाक्रान्तकोष्टे लब्धाः ४ द्वितीयपंक्तावेकद्विकत्रिकान् ज्येष्टानपि पूर्वं स्थितत्वेन मुकत्वा शेषं ज्येष्टं चतुष्कमादौ दत्वा गणने लब्धः एकः एवमाद्यपंक्तौ पंचकाक्रांतस्थाने लब्ध एक: सर्वमीलने जातं १२०।

अथ तृतीयमुदाहरणं १२३४५ अयं कतिथ इति पृष्टे सर्वलब्धं पंचकमादौ दत्वोपरितनको ष्टकाद् गणने पंचकाक्रातस्थाने लब्धं शून्यं एवं चतुर्थपंक्तौ पंचकम् पूर्वस्थितं मुक्तवा चतुष्कमादौ दत्वा गणने चतुष्काक्रान्तस्थाने लब्धं शून्यं तृतीयां प्रोक्तरीत्या त्रिकमादौ दत्वा गणने लब्धं शून्यं एवं द्वितीयामपि आद्यपंक्तौ शेषमेककमादौ दत्वा गणने एकाक्रान्तकोष्टे लब्ध एक: तत: प्रथमोऽयं भंग: एवमधस्तनकोष्टकाद् गणने यथा ज्येष्टमेककमादौ दत्वाऽधस्तनकोष्टकाद् गणनेऽंत्यपंक्तौ पंचकाक्रांतकोष्टे चतुर्थपंक्तौ चतुष्काक्रान्तकोष्टे तृतीयपंक्तौ त्रिकाक्रान्तकोष्टे द्वितीयपंक्तौ द्विकाक्रान्ते च कोष्ट लब्धानि शून्यानि आद्यपंक्तौ लब्ध एक: तत: प्रथमोऽयं भंग: एवं सर्वत्र ज्ञेयं।

अत्रानुपूर्व्वीभंगगुणनमाहात्म्यमाह-

इअ अणुपुव्विप्पमुहे भंगे सम्मं विआणिउं जोउ।
भावेण गुणइनिच्चं सो सिद्धिसुहाइं पावेइं ॥२६॥

जं छम्मासिय वरसिय, तवेण तिव्वेण मिद्द(ज्झ)ए पावं।
नमुक्कार अणणुपुव्वी, गुणणे तयं खणद्धेण ॥२७॥

जो गुणइ अणणुपुव्वि, भंगे सयले विसावहाणमओ।
द्रढरोसवेरिएहिं वध्धो वि समुच्चए सिग्धं ॥२८॥

एएहिं अभिमंतियवासेणं, सिरसि खित्तमित्तेण।
साइणिभुअप्पमुहा, नासंति खणेण सव्वगहा॥२९॥

अन्नेविअ उवसग्गा, रायाइ भयाइं कुट्ठरोगाय।
नवपय अणाणुपुव्वी, गुणने जंति उवसामं॥३०॥

तवगच्छमंडणाणं सीसो, सिरिसोमसुंदरगुरुणं।
परमपयसंपयत्थी जंपइनवपयथयं एयं॥३१॥

पंचनमुक्कारथयं एयं सेयं करंति संजमवि।
जो जाएइ लहइ सो जिणकित्तियमहिमसिद्धि सुहं॥३२॥

एषा सप्ताऽपि स्पष्टार्था: एष श्रीपंचपरमेष्ठिनमस्कारमहामंत्र: सकलसमीहितार्थप्राणकल्पद्रुमाभ्यधिकमहिमा शान्तिकपौष्टिकाद्यष्टकर्मकृत् ऐहिकपारलौकिकस्वाभिमतार्थसिद्धये यथा श्रीगुर्वाम्नायं ध्यार्तय:। श्रीमत्तपागणनभस्तरणेर्विनेय: श्रीसोमसुन्दर-गुरोर्जिनकीर्तिसूरि: स्वोपज्ञपंचपरमेष्ठिमहास्तवस्य वृत्तिं व्यधाज्जलधि नंदमनुप्रयेब्दे॥१॥

इति श्रीजिनकीर्त्तिसूरिविरचितनमस्कारस्तववृत्ति: समाप्ता॥

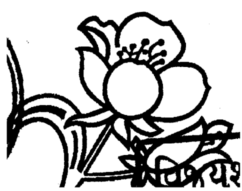

અંગુલસિત્તરી અને સ્વોપજ્ઞનમસ્કારસ્તવ

BHARAT GRAPHICS : Ph. (079) 22134176, 22124723